

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

SOHUP

Učeň Vladimír

Sociálně patologické jevy v romské osadě Lipany
a možnosti jejich řešení

Bakalářská práce

vedoucí práce: PhDr. Ivana Knaussová, Ph.D.

2011

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedl v seznamu literatury.

Tímto děkuji paní PhDr. Knausové, Ph.D. za velmi pečlivou a důslednou kontrolu mé práce a za všechny připomínky a rady, kterými mi pomáhala sepsat mou práci. Také děkuji za její vstřícnost, ochotu, příjemné vystupování a především za absolutní časovou dostupnost, která se projevila především ve faktu, že kdykoliv jsem požádal o konzultace, byly mi do týdne uděleny.

Obsah

1	Teoretická část.....	5
1.1	Normalita a norma	5
1.1.1	Normalita	5
1.1.2	Normy	6
1.2	Konformita	7
1.3	Sociální deviace	8
1.4	Sociální patologie.....	8
1.4.1	Biologicko-psychologický přístup.....	9
1.4.2	Sociálně psychologický přístup	10
1.4.3	Sociologický přístup	11
1.5	Prevence sociálně patologických jevů	13
1.6	Sociální exkluze	14
1.6.1	Dimenze sociálního vyloučení.....	15
1.6.2	Znaky sociálního vyloučení	16
1.6.3	Oblasti sociálního vyloučení	16
1.6.4	Skupiny ohrožené sociálním vyloučením.....	17
1.7	Slovenští Romové a sociální patologie	17
1.7.1	Výchovné problémy	18
1.7.2	Vzdělání.....	18
1.7.3	Dlouhodobá nezaměstnanost	18
1.7.4	Předčasné rodičovství a nestabilní rodinné prostředí	18
1.7.5	Bydlení.....	19
1.7.6	Zadlužování	19
1.7.7	Trestná činnost.....	19
1.7.8	Sociální kontakty	20
1.8	Alkoholismus	20
1.8.1	Krátkodobé změny v organismu v souvislosti s požitím alkoholu.....	20
1.8.2	Příčiny vzniku a rozvoje závislosti na alkoholu	21
1.8.3	Faktory vzniku závislosti na alkoholu	22
1.8.4	Proces závislosti	23
1.8.5	Tělesné a duševní komplikace v souvislosti se závislostí na alkoholismu.....	23
1.9	Kriminalita v souvislosti s romskou menšinou na Slovensku	24

1.9.1	Definice pojmu kriminalita a statistika kriminality Romů na Slovensku.....	24
1.9.2	Prediktory kriminality.....	24
1.9.3	Faktory podílející se na zvýšení pravděpodobnosti výskytu kriminality	24
1.9.4	Odlišné faktory podílející se na zvýšení pravděpodobnosti výskytu kriminality	25
1.9.5	Odlišnosti kriminálního chování Romů.....	26
1.10	Zanedbávání dětí	26
1.10.1	Definice pojmu.....	26
1.10.2	Formy zanedbávání	26
1.10.3	Rizikové faktory zvyšující pravděpodobnost výskytu zanedbávání dětí....	27
1.10.4	Projevy zanedbávání dětí	27
1.11	Záškoláctví	28
1.11.1	Definice pojmu.....	28
1.11.2	Kategorie záškoláctví.....	29
1.11.3	Faktory přispívající k vybudování negativního vztahu mezi romskými žáky a školou	29
1.12	Sexuální styk u dětí pod hranicí věku 15 let	30
1.12.1	Činitelé určující správný věk pro zahájení sexuálního života	31
1.12.2	Faktory zvyšující pravděpodobnost zahájení předčasného sexuálního života	32
2	Historický, demografický a geografický kontext romské osady Lipany	33
2.1	Stručná Historie Romů na Slovensku	33
2.1.1	Od odchodu Romů z Indie po 17 . století	33
2.1.2	Politika řízené asimilace	33
2.1.3	Období První československá republiky a druhé světové války	34
2.1.4	Období od roku 1945 po rok 1962.....	34
2.1.5	Období od roku 1966 po rok 1969.....	35
2.1.6	Období od roku 1969 po rok 1989.....	35
2.1.7	Situace pro roce 1989	35
2.2	Demografické údaje romské osady Lipany.....	36
2.2.1	Sběr demografických údajů v osadě Lipany.....	36
2.2.2	Vybrané demografické údaje osady Lipany	36
2.2.3	Dosažený stupeň vzdělání, rozvodovost a nemocnost.....	37

2.2.4	Úroveň bydlení	38
2.3	Geografický kontext romské osady Lipany	38
3	Služby, které jsou poskytovány romským obyvatelům osady Lipany v souvislosti se sociální prací.....	41
3.1	Romské komunitní centrum Lipany.....	41
3.2	Městský úřad Lipany.....	42
3.3	Spojená škola Lipany	42
3.4	Mateřská škola kapitána Nálepky	43
4	Výzkumné šetření.....	44
4.1	Realizace nestandardizovaných rozhovorů.....	44
4.1.1	Charakteristika respondentů	44
4.1.2	Oblasti nestandardizovaných rozhovorů	45
4.1.3	Shrnutí informací získaných z nestandardizovaných rozhovorů	56
4.2	Případové studie.....	56
4.2.1	Chlapec S.....	57
4.2.2	Dívka E.....	57
4.2.3	Rodina pana X a paní Y.....	57
4.3	Shrnutí jednotlivých případových studií.....	58
	Závěr.....	59
5	Seznam literatury a pramenů.....	60

Úvod

Mezi závažnou problematiku současné společnosti patří sociální vyloučení některých obyvatel, mezi které z velké části patří občané romského etnika. Problematika romské menšiny, především otázka sociálního vyloučení Romů, byla reflektována v časopisu Sociální práce/Sociálna práca 2002/2 a 2003/4.

Také já se ve své bakalářské práci věnuji sociálně patologickým jevům v sociálně vyloučené romské osadě Lipany. Romská osada Lipany je vyloučenou lokalitou s výskytem sociálně patologických jevů, které brání jejím obyvatelům v sociálním fungování. Vhodně vybraná intervence sociální práce by mohla danou situaci zlepšit.

Cílem mé práce je zjistit, jaké sociálně patologické jevy se v romské osadě Lipany vyskytují, a popsat program nebo sociální službu, která se sociálně patologickým jevům v romské osadě Lipany věnuje.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Pro účel zjištění informací o daném tématu jsem zvolil výzkumné šetření realizované prostřednictvím nestandardizovaných rozhovorů a doplněné o případové studie. Respondenty nestandardizovaných rozhovorů se stali poskytovatelé sociálních služeb pro obyvatele romské osady Lipany.

Volba tématu mé bakalářské práce byla ovlivněna dvouměsíční praxí ve městě Lipany, kterou jsem absolvoval v roce 2010, kdy jsem měl příležitost poznat způsob sociální práce v Romském komunitním centru Lipany a Referátu terénní sociální práce. Měl jsem možnost se osobně seznámit s následky výskytu sociálně patologických jevů v sociálně vyloučené romské osadě a sledovat dopad výskytu těchto jevů na možnosti sociální práce.

1 Teoretická část

Ve své bakalářské práci se zabývám sociálně patologickými jevy v romské osadě Lipany. V této kapitole definuji a objasním některé důležité pojmy, se kterými budu ve své bakalářské práci pracovat, nebo které jsou s mou bakalářskou prací úzce spjaty, a jejich pochopení hraje klíčovou roli pro interpretaci pozdějších kapitol mé práce. V této kapitole také podrobněji popisuji sociálně patologické jevy. Jsou to alkoholismus, kriminalita, zanedbávání dětí, záškoláctví a sexuální styk u dětí pod hranicí věku 15 let. Jedná se o jevy, které byly označeny respondenty mnou realizovaných nestandardizovaných rozhovorů jako přítomné v romské osadě Lipany.

1.1 Normalita a norma

Stanovení toho, co je a co není patologické, se odvíjí především od pojetí normality akceptované danou společností (Vykopalová, 2001). V této podkapitole vymezím termíny normalita a norma.

1.1.1 Normalita

Fisher a Škoda (2009) pojem normalita nijak nedefinují a odkazují přitom na fakt, že vymezení normality závisí na několika kritériích:

- společenská norma,
- vývojový faktor (tedy stupeň vývoje posuzovaného, např. dítě je posuzováno jinak než dospělý jedinec),
- vývoj hodnotitele,
- použité měřítko,
- teoretický přístup
- a faktor času,

Poslední kritérium, faktor času, v důsledku neustálého vývoje mění všechna předešlá kritéria.

Kritéria posuzování normality

Kritéria posuzování normality uvádějí Fisher, Škoda (2009). Mezi ně patří:

- statistické pojetí normality,
- sociokulturní pojetí normality,
- mediální norma,
- normy skupiny.

Statistické pojetí normality je odvozeno od intenzity a četnosti výskytu jevu. Podle kritéria sociokulturního pojetí normality je za normální považováno to, co je obvyklé v dané kultuře. Podle kritéria mediální normy je za normální považováno to, co je často prezentováno médií, a podle kritéria normy skupiny je za normální považováno takové chování, které je uplatňované v dané skupině.

Z uvedeného výčtu vyplývá, že vymezení normality a tím pádem i určení toho, co je a co není patologické, závisí hned na několika velmi odlišných, subjektivních a navíc i proměnlivých faktorech (Fisher, Škoda, 2009).

1.1.2 Normy

Fisher a Škoda (2009) definují termín norma jako pravidlo. Krejčířová, Skopalová (2007) uvádějí další typy norem, které mohou ovlivnit posuzování normality. Jsou to normy:

- sociální,
- právní,
- morální
- a zvykové.

Zvykové normy se opírají o tradici ve společnosti a rozdělují chování na to co je slušné a neslušné. Morální normy jsou zároveň jednou z kategorií morálky. Právní normy jsou předmětem práva.

Sociální norma je obecně verbalizované pravidlo, jež mají jednající ve svém chování respektovat, a které se pro ně pokládá za závazné (Krejčířová, Skopalová, 2007). Sociální norma pak může být chápána ve třech významech a to jako to:

- co je obvyklé a osvědčené,
- to, co je přípustné
- to, co je správné a žádoucí (Krejčířová, Skopalová, 2007).

Fisher, Škoda (2009) poukazují na fakt, že tyto normy jsou jak uvědomované (to znamená, že jedinec se jimi řídí, protože je považuje za správné a prospěšné), tak neuvědomované (tedy osvojené již od dětství). Tyto normy se mohou lišit, jak mezi kulturami, tak i mezi subkulturami jedné společnosti. Z toho plyne, že normy, které jsou obecně platné v kultuře většinové společnosti, mohou být v rámci její subkultury považovány za zbytečné a ze strany dané subkultury porušované. Také může vzniknout případ, že v dané subkultuře může existovat norma, která je v rozporu s normami většinové společnosti.

K sociální normě může jedinec nebo skupina zaujmout dvojí přístup: buď normu přijmout a dodržovat ji (tento přístup je možné označovat jako konformní chování), nebo se od dané normy odchýlit, což je označováno jako chování deviantní.

1.2 Konformita

Matoušek (2003, s.95) konformitu definuje jako: „chování, které se řídí normami společnosti, ať již vyplývá z přijetí uznávaných hodnot, ze snahy získat pozitivní sankce, nebo z obavy z negativních sankcí.“ Podle Fishera, Škody (2009) je zachování těchto pravidel podporováno reakcemi při dodržování nebo nedodržování pravidel. Tyto reakce jsou:

- pozitivní (při dodržování norem) a jsou ve formě odměny (pochvala, ocenění)
- negativní (při porušování norem) ve formě trestů (od rodičovského pokárání po vězení).

Negativní sankce se dělí na:

- formální (stanovené zákonem a vynutitelné společností stanovenou institucí)
- a neformální (minimálně organizované chování vůči deviantní formě chování).

1.3 Sociální deviace

Termín sociální deviace pochází z latinského *deviatio*, což znamená odchylka. Je to termín „označující chování, které se podstatně odchyluje (ať v kladném nebo záporném smyslu) od některé sociální normy nebo od skupiny norem.“ (Krejčířová, Skopalová, 2007, s.44). Fisher, Škoda (2007, s.14) sociální deviaci definují jako: „způsob jednání, který není konformní vůči společenské normě, jež je akceptována většinovou společností.“ Z povahy definice sociální patologie, viz podkapitola sociální patologie, vyplývá, že sociální patologie je ve vztahu k sociální deviaci podřazeným pojmem.

Základním rozdílem mezi sociální patologií a sociální deviací je podle Fishera, Škody (2007) to, že: „sociálně patologické jevy jsou vždy pro společnost či jednotlivce negativní, což v případě deviantních jevů platit nemusí.“ (Fisher, Škoda, 2007, s.14).

1.4 Sociální patologie

Podle Krejčířové, Skopalové (2007) má termín sociální patologie dvojí smysl. Za prvé označuje vědní disciplínu, která se zabývá studiem sociálně patologických jevů a která čerpá z řady vědních disciplín jako např. sociologie, psychologie, etopedie apod. a za druhé označuje nenormální, nezdravé a obecně společensky nežádoucí společenské jevy, které zahrnují všechny negativně sankcionované formy deviantního chování. Podle Kajanové, Urbana, Davidové a Elichové (2009, s.76) lze sociální patologii definovat jako: “nepřizpůsobení se dané normě nebo souboru norem, které jsou většinou lidí určité komunity nebo společnosti akceptovány.“

Bártlová (1998) podle Kajanové (2009) a kol. uvádí několik podmínek, kdy jevy jsou klasifikovány jako sociálně patologické. Jsou to:

- opakovatelnost,
- hromadnost,

- sociální závažnost
- a podobnost etiologie u určitého druhu patologického chování.

Fisher a Škoda (2009) uvádějí 3 přístupy, které se pokoušejí vysvětlit příčiny sociálně patologický jevů. Je to přístup:

- biologicko-psychologický,
- sociálně psychologický
- a sociologický.

Následující podkapitoly zahrnují přístupy vysvětlující příčiny sociálně patologických jevů a jejich teorie čerpám z Fishera, Škody (2009).

1.4.1 Biologicko-psychologický přístup

Biologicko-psychologický přístup zahrnuje:

- teorii rozeného zločince
- a oligofrenii.

Teorie rozeného zločince

Tato teorie vychází z Lombrosova výzkumu a tvrdí, že kriminální chování lze identifikovat podle tělesných a duševních znaků.

Oligofrenie

Oligofrenie jako příčina delikvence vychází z Goddardova výzkumu, který zjistil, že osoby ve výkonu trestu mají výrazně nižší IQ ve srovnání s většinovou populací.

1.4.2 Sociálně psychologický přístup

Sociálně psychologický přístup zahrnuje:

- teorii sociálního učení,
- teorii charakteru a temperamentu
- a teorii odlišného kognitivního stylu.

Teorie sociálního učení

Teorie sociálního učení tvrdí, že socializace jedinců dopouštějících se sociálně patologického jednání může být nedostatečná z hlediska požadavků normy. To se může projevit nerespektováním těchto norem.

Teorie charakteru a temperamentu

Uvedená teorie přisuzuje roli určitým charakterovým vlastnostem při výskytu sociálně patologického jednání jedince. Těmito vlastnostmi jsou např. orientace na moc, sklon k povrchním citovým vztahům, pocit privilegovanosti atd.

Teorie odlišného kognitivního stylu

Teorie odlišného kognitivního říká, že u jedinců se sociálně patologickým chováním se objevuje 8 typických charakteristik týkajících se vnímání sebe sama i okolí. Mezi tyto charakteristiky, které čerpám z Walterse, Whita (datum neuveden) podle Fishera, Škody (2009) patří:

- tendence ospravedlňovat své kriminální chování,
- chybějící obava z důsledků svého jednání,
- pocit oprávněnosti k nedodržování norem,
- orientace na moc,
- sklon k povrchním citovým vztahům,
- extrémní forma sebedůvěry,

- lenost uvažovat
- a diskontinuita uvažování.

1.4.3 Sociologický přístup

Sociologický přístup se zaměřuje na souvislost mezi sociálně patologickými jevy v různých společenských kontextech. Je tvořen několika základními teoriemi, mezi které patří teorie:

- kulturního přenosu,
- teorie strukturálního tlaku,
- kontrolní teorie
- a etiketizační teorie.

Teorie kulturního přenosu

Teorie kulturního přenosu předpokládá, že chování je naučené v primárních skupinách a vzniká v různých subkulturách, ve kterých je považováno za normální, ale ve vztahu k normě většinové populace se stává deviantním.

Teorie strukturálního tlaku

Tato teorie předpokládá, že v každé společnosti vznikají situace, na které jedinci reagují odchýlením od normy. V této teorii má východisko např. tvrzení, že chudoba je příčinou kriminality nebo prostituce.

Kontrolní teorie

Uvedená teorie tvrdí, že ke konformnímu chování vede sociální kontrola, takže deviantní nebo patologické chování je způsobeno absencí nebo oslabením sociální kontroly.

Teorie etiketizace

Tato teorie vychází ze symbolického interakcionalizmu a předkládá tvrzení, že patologické jednání si člověk osvojí až v sociálních procesech. Podle E. Lemerta, který se zabýval kriminalitou lze rozlišit kriminalitu primární a sekundární, přičemž k sekundární kriminalitě dochází až po spáchání prvního činu a následném kontaktu se sociální institucí, jenž mu udělí „nálepku“ delikventa, na kterou začne reagovat i okolí. Jedinec tuto nálepkou přijme a nakonec se podle ní začne řídit.

Tyto teorie sociologického přístupu představují východiska pro různé koncepce a školy v rámci sociologického přístupu. Mezi tyto koncepce patří:

- teorie diferenciální asociace,
- teorii anomie
- a teorii subkultur.

Teorie diferenciální asociace

Teorie diferenciální asociace, jejímž představitelem je E. H. Sutherland, tvrdí, „že lidé se stanou delikventy v souvislosti s kriminalitou v důsledku sdružování s jedinci, kteří jsou jejími nositeli.“ (Fisher, Škoda, 2009, s.34-35).

Teorie anomie

Teorie anomie vychází z tezí Durkheima a Mertona. Durkheim předpokládá, že k sociálně patologickým jevům dochází ve stavu anomie, která vzniká v období zániku starých norem, a zároveň nové normy, nahrazující ty staré, ještě neplatí. Podle Mertona anomie vzniká díky tlaku společnosti na jedince, aby jednal spíše nonkonformně.

Teorie subkultur

Uvedená teorie vychází z předpokladu, že delikvence vzniká v prostředí, které je tvořeno jedinci prožívajícími zklamání nad tím, že nemají šanci dosáhnout společenského úspěchu legitimním úspěchem. „Často se jedná o jedince z prostředí sociálně znevýhodněných

menšin.“ (Fisher, Škoda, 2009, s.38). Jedinci, kteří se nepřizpůsobí řádu společnosti (nebo subkultury) mají sklony k negativním únikům jako např. závislosti.

Z uvedených přístupů a teorií vyplývá, že příčin vzniku sociálně patologických jevů existuje velké spektrum zahrnující genetickou vybavenost, výchovu a faktory zapříčiněné společností.

1.5 Prevence sociálně patologických jevů

Termín „prevence“ je odvozen z latinského *praeventus*, což znamená „zákon předem“ nebo také „ochrana“ (Krejčířová, 2007). Podle Krejčířové (2007, s.53) slovo prevence znamená „předcházení vzniku různých procesů s negativními dopady pro existenci a rozvoj člověka.“ Prevenci definuje i Matoušek (2003, s.164) jako: „soubor opatření, jimiž se předchází sociálnímu selhání, které ohrožují základní hodnoty společnost (kriminalita, prostituce, toxikomanie, xenofobie, rasismus, sociální parazitismus, násilí apod.).“

Skopalová (2000) prevenci sociálně patologických jevů dělí prevenci na:

- primární,
- sekundární
- a terciální.

Primární prevence zahrnuje populaci, u níž se sociálně patologický jev zatím ještě nevyskytl, a která jím ani není ohrožena a má za cíl „předejít problémům a následkům spojených se sociálně patologickými jevy, případně minimalizovat jejich dopad a zamezit jejich rozšíření.“ (Pilař, 2007, s.52). Podle Pilaře (2007) může být primární prevence dělena na specifickou a nespecifickou, přičemž nespecifickou prevencí (platí především pro práci s mládeží) se rozumí systém aktivit, které umožňují smysluplně trávit volný čas, a specifickou prevencí se myslí systém aktivit a služeb, při jejichž absenci lze předpokládat další negativní vývoj (Pilař, 2007).

Sekundární prevence pracuje s populací, která je výskytem sociálně patologického jevu ohrožena a terciální prevence zahrnuje populaci, u které se už sociálně patologický jev vyskytuje.

Krejčířová, Skopalová (2007, s. 62) v rámci prevence sociálních deviací¹ udávají tabulku zachycující různé přístupy k prevenci těchto jevů.

Tabulka č. 1: Prevence sociálně patologických jevů

Přístup	Oblast	Základní hledisko	Základní prvek	Jádro řešení problému
Výchovně vzdělávací	Školská politika	Výchova a vzdělávání	Výchovně-vzdělávací vztah	Působení a ovlivňování
Medicínský	Zdravotnická politika	Zdraví	Nemoc	Léčení
Právní	Trestní politika	Sankce-regulace	Společenská nebezpečnost	Trestání
Vzdělávací	Sociální politika	Pomoc organizace	Sociální pomoc	Sociální opatření

Vykopalová (2001) dále uvádí, že významnou preventivní funkci plní, v rámci teorie sociální kontroly, **sankce**, které odrazují v porušování sociálních norem, popřípadě stimuluji k jejich zachovávání. Z toho plyne, že funkce sociální kontroly je spjatá se sociální prevencí a její zanedbání může vést k oslabení prevence.

1.6 Sociální exkluze

Sociální exkluze, jak ji definuje Gabal (2006) podle Kajanové a kol. (2009, s.54) je „proces případně stav, který určité jednotlivce, rodiny, případně skupiny či celá lokální společenství

¹Ačkoliv název podkapitoly zní „prevence sociálně patologických jevů“, uvádím tabulku prevence sociálních deviací, protože termín sociálně patologický jev je podskupinou termínu sociální deviace. Domnívám se tedy, že tabulka prevence sociálních deviací se dá aplikovat i na sociálně patologické jevy.

(komunity) omezuje v přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém i politickém životě společnosti.“ Kajanová a kol. (2009) označují termín sociální exkluze také termínem sociální vyloučení. Pierson (2000) podle Šimíková, Navrátil (2003, s.79) definuje sociální vyloučení pro potřeby sociální práce jako „proces, který určité jednotlivce, rodiny případně skupiny či celé lokální společenství (komunity) omezuje v přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém, politickém a občanském životě společnosti.“ Z uvedených definic vyplývá, že sociální exkluze je koncept, který se snaží zachytit multidimenzionální charakter „chudoby“ a její návaznost s dalšími jejími aspekty (např. vztah nezaměstnanosti a nízké úrovně bydlení, nebo vztah nezaměstnanosti a nízkého stupně dosaženého vzdělání atd.)

Podle Kajanové a kol. (2009) se sociální vyloučení pojí s konceptem kultury chudoby, podle něhož v sociálně vyloučených lokalitách dochází, v rámci adaptace na dlouhodobou chudobu, k přijetí kulturního vzorce, jehož základem je alternativní soubor hodnot. Tento alternativní soubor hodnot umožňuje přežít dlouhodobou nepříznivou situaci, ale zároveň zabraňuje integraci do majoritní společnosti a zabraňuje efektivně využít pomoc nabízenou státem i neziskovými organizacemi. Soubor hodnot je předáván v primární socializaci dalším generacím.

1.6.1 Dimenze sociálního vyloučení

Podle Touška (2008) lze sociální exkluzi rozdělit do následujících dimenzí:

- ekonomické vyloučení,
- sociální vyloučení,
- prostorové vyloučení,
- kulturní vyloučení,
- politické vyloučení
- a symbolické vyloučení.

Ekonomické vyloučení zahrnuje omezený přístup na pracovní trh. Sociální vyloučení spočívá v nedostatku interakcí s majoritou a omezení interakce na jedince v podobné situaci.

Kulturní vyloučení je založeno na omezeném přístupu ke kulturnímu kapitálu. Politické vyloučení spočívá v nerovnocenném přístupu k politickým právům a absenci podílení se na politických institucích. „Symbolické vyloučení akcentuje stigmatizaci jedinců na základě různých atributů a projevy sociálního vyloučení v rovině symbolické.“ (Toušek, 2008, s.698). Prostorové vyloučení „se projevuje jako soustředění vyloučených obyvatel do slumů, ghett nebo osad.“ (Toušek, 2008, s.697).

1.6.2 Znaky sociálního vyloučení

Mezi znaky sociálního vyloučení podle Kajanové a kol. (2009) patří:

- nezaměstnanost,
- prostorová a symbolická bariéra,
- nevyhovující hygienické podmínky domů (přítomnost plísní, nedostatečné vytápění, přeplněnost v bytě)
- a výskyt sociálně patologických jevů (např. tabakismus, alkoholismus, gamblerství, drogové závislosti, drobná kriminalita a zadluženost plynoucí z půjček na vysoký úrok a lichvy a ve větších městech prostituce).

1.6.3 Oblasti sociálního vyloučení

Šimíková, Navrátil a Winkler (2004) sociální vyloučení rozčlenili do několika oblastí. Jsou to:

- chudoba a přístup k sociální ochraně,
- vzdělání,
- zaměstnání a rekvalifikace,
- pracovní podmínky a odborné školení,
- bydlení,
- zdraví,
- služby sociální péče

- a komunitní služby.

Ke každé oblasti pak byly autory vytvořeny indikátory prověřující existenci sociálního vyloučení.²

1.6.4 Skupiny ohrožené sociálním vyloučením

Kajanová a kol. uvádí skupiny, které mohou být sociálním vyloučením ohroženy více než skupiny jiné. Patří mezi ně:

- nedostatečně vzdělané osoby,
- dlouhodobě nebo opakovaně nezaměstnaní,
- lidé s mentálním nebo fyzickým handicapem,
- osoby trpící nějakým druhem závislosti,
- osaměle žijící senioři,
- imigranti,
- příslušníci různě definovaných menšin (např. etnické nebo náboženské),
- lidé v těžké životní situaci, kteří si nedokážou pomoci sami.

Gabal (2006) podle Kajanové a kol. (2006) uvádí, že se riziko zvyšuje v kombinaci více výše uvedených faktorů.

1.7 Slovenští Romové a sociální patologie

V této podkapitole popíšu souvislost mezi romskými obyvateli a jednotlivými sociálně patologickými jevy. Výskyt sociálně patologické jevů souvisí s různými aspekty v sociální oblasti. Tato celá kapitola i s jejími podkapitolami, pokud není uvedeno jinak, je převzata z Gjuríčové (2007), protože se tato autorka pokusila o zmapování této oblasti ve velmi

² Předmětem mé práce není určení, zda romská osada Lipany naplňuje tyto indikátory a můžeme o ní hovořit s naprostou jistotou jako o sociálně vyloučené lokalitě, nicméně mohou být v kontextu informací, které jsou uvedeny v mé práci, určitým vodítkem k domněnce, že se zřejmě o sociálně vyloučenou lokalitu jedná.

komplexní formě. Tato kapitola je obecným konstruktem, nemůže být tedy aplikována bez výjimky na všechny jednotlivé zástupce romské minority na Slovensku.

1.7.1 Výchovné problémy

Romská rodina preferuje větší volnost v jednání. Větší volností je také vedena jejich výchova svých dětí, což u dětí vede např. k menší schopnosti plánovat. Dítě je také vedeno k tomu, aby bylo jeho chování akceptovatelné v komunitě, kde vyrůstá, přičemž toto chování nemusí být akceptovatelné v komunitě jiné.

1.7.2 Vzdělání

„Vzdělání nemá v hodnotovém systému Romů žádnou významnou pozici.“ (Gjuričová, 2007, s.47). Toto tvrzení má oporu v již zmíněné neschopnosti Romů plánovat a odráží se ve výchově rodičů, kteří ke školní docházce zaujímají neutrální přístup. Výsledkem jsou neúspěchy ve škole, které snižují sebehodnocení dítěte. Tento jev má za následek růst absence a záškoláctví, někdy podpořené rodiči. Záškoláctví a častá absence přispívají ke špatnému prospěchu ve škole. Tento soubor příčin a následků tvoří „začarovaný kruh“. Záškoláctví jako takové je pak rizikovým faktorem, který ke kriminalitě přispívá (Kyriacou, 2005).

1.7.3 Dlouhodobá nezaměstnanost

Jeden z faktorů přispívající k dlouhodobé nezaměstnanosti je nízká kvalifikace. Nízká kvalifikace zase plyne z nízkého stupně dosažené vzdělání. Dlouhodobě nezaměstnaní hledají jiné životní strategie, které by jim pomohly dosáhnout finančních prostředků. Mezi tyto životní strategie patří: závislost na dávkách sociálního zabezpečení, práce „na černo“, zadlužování a trestní činnost.

1.7.4 Předčasné rodičovství a nestabilní rodinné prostředí

Dítě, jenž vyrůstá v péči matky, která má nízký věk a navíc žije promiskuitním stylem života s různými muži, bude trpět nedostatkem lásky a potřebné péče jak ze strany matky, tak ze strany otce. Takové dítě je ohroženo sdílením přeplněného prostoru s dalšími sourozenci ve špatných hygienických podmínkách. Tato domácnost se mimo jiné může vyznačovat

hádkami, alkoholismem, nevhodnou stravou anebo násilím. Dítě, v důsledku takové výchovy může, získat nevhodnou představu o fungování rodiny a také může převzít špatné vzorce chování.

1.7.5 Bydlení

Problematika bydlení je úzce spjata se sociálním vyloučením. Sociálně vyloučené lokality jsou sociálně a etnicky homogenní a prostorově vyloučené. Často se skládají z nízkostandardních a prostorově nevyhovujících bytů se špatnými hygienickými podmínkami a nevhodným nebo nedostatečným vybavením. Tyto lokality také bývají vzdálené od centra města, ale nemají zajištěnou dopravní obsluhu, což komplikuje docházení dětí do školy a rodičů do zaměstnání.

1.7.6 Zadlužování

Zadlužování má formu neplacení nájemného, splátek na peněžní půjčky od bankovních, nebankovních i fyzických osob (např. lichvářů), neplacení výživného nebo pokut. Toto zadlužování způsobuje demotivaci ve vztahu k práci, protože mzda je strhávána exekutory. Určitou alternativu, jak se dostat z této dluhové pasti může představovat kriminalita.

1.7.7 Trestná činnost

U Romů přispívají ke zvýšenému kriminálnímu jednání tyto faktory:

- špatné životní podmínky, zahrnující nekvalitní bydlení a špatnou stravu, způsobené nezaměstnaností, ke které přispívají špatné vzdělání a nízká kvalifikace, a z toho plynoucí zadluženost a malý příjem finančních prostředků,
- absence obav ze zhoršení materiálních podmínek plynoucí z pobytu ve vězení (životní standard v sociálně vyloučených lokalitách může být stejný nebo nižší než životní standard ve vězení),
- absence strachu ze zatčení a z vazby,

- absence strachu z ostudy a ztráty sociální pozice. Krištof (2006) uvádí, že pro Romy je skutek spáchání trestného činu spojen spíše se zaujetím místa v hierarchii postavení a zásluh.

1.7.8 Sociální kontakty

Jedním z kriminogenních faktorů jsou kontakty s asociálními a kriminálními jedinci z řad majority, kteří s romským etnikem vstupují do interakce a utvrzují Romy v jejich patologickém jednání.

Dalším faktorem je občanská nespokojenost s politickým systémem a odpor k většinovému společenství plynoucí z dlouhodobé sociální frustrace.

1.8 Alkoholismus

Alkoholismus je chápán jako „nadměrné či pravidelné pití alkoholu, spojené s nebezpečím získání návykového chování.“ (Bártlová, 1998 , s.20).

1.8.1 Krátkodobé změny v organismu v souvislosti s požitím alkoholu

Převážnou část informací uvedených v této podkapitole, není-li uvedeno jinak, čerpám od autorů Fishera, Škody (2009).

Krátkodobé změny v organismu v souvislosti s požitím alkoholu jsou individuálně rozdílné a závislé na množství alkoholu v krvi, pohlaví, tělesné hmotnosti, koncentrace etanolu v alkoholových nápojích apod. V nižších dávkách dochází ke zvýšení aktivity a neklidu a ve vyšších dávkách ke zhoršení kognitivních, percepčních a psychomotorických funkcí.

Fyziologické projevy v souvislosti s požitím alkoholu jsou způsobeny acetaldehydem. Mezi tyto projevy patří např.

- rozšíření cév, pocity horka, zčervenání v obličeji,
- zrychlení srdeční činnosti a dýchání,
- nauzea, zvracení,
- euforie, averzivní reakce apod.

Mezi krátkodobé změny v oblasti psychického prožívání, které se mohou projevit po požití alkoholu, patří snížení úzkosti, zlepšení nálady, uvolnění psychického napětí nebo zvýšení pocitu sebejistoty.

Vykopalová (2001) ve vztahu k požití nadměrného množství alkoholu popisuje stav „abnormální opilosti“, který má dvě podoby:

- a) komplikovaná opilost, která se projevuje silným vzrušením a afektivními reakcemi vznikajícími na nepatrný podnět, nepřiměřené primitivní chování a výpadky vzpomínek
- b) a patická opilost, jenž se projevuje mráкотným stavem, která může být doprovázena bludy, afekty a neklidem nebo automatizovanými reakcemi bez srozumitelného motivu.

1.8.2 Příčiny vzniku a rozvoje závislosti na alkoholu

Zášková (1998) uvádí příčiny vzniku a rozvoje závislosti na alkoholu. Jsou to příčiny:

- biologické,
- psychologické,
- a společenské.
- Bártlová (1998) tyto příčiny doplňuje o příčiny genetické.

Fisher, Škoda (2009) mezi příčiny v souvislosti s biologickými a genetickými příčinami vzniku a rozvoje závislosti na alkoholu řadí např. metabolickou toleranci, kdy dehydrogenázy, což jsou enzymy účastníci se metabolismu etanolu, zvyšují svou aktivitu v závislosti na navyšování koncentrace etanolu a acetaldehydu. Je tedy nutné k dosažení stejných účinků stále zvyšovat dávku.

Podle Záškové (1998) mají psychologické příčiny vzniku a rozvoje závislosti na alkoholu charakter snížení strachu a úzkosti, zvýšení průbojnosti a nárůst sebevědomí při kontaktu s druhými, odstranění neklidu nebo pocitu méněcennosti apod.

Mezi společenské příčiny Záškodná (1998) řadí prostředí, ve kterém se dotyčný pohybuje např. skupina kamarádů (toto platí zejména u mladých lidí), nebo povolání, kde je umožněn pravidelný kontakt s alkoholem (např. zaměstnanci v restauracích).

1.8.3 Faktory vzniku závislosti na alkoholu

Mimo příčin vzniku a rozvoje závislosti na alkoholu existují také faktory vzniku závislosti na alkoholu, při jejichž výskytu je riziko výskytu závislosti větší. Faktory vzniku závislosti na alkoholu uvádím od více autorů, které tyto faktory uvádějí ve svých publikacích, aby byl přehled těchto faktorů co nejširší.

Faktory vzniku závislosti na alkoholu jsou podle Vykopalové (2001):

- společenská tolerance alkoholismu,
- snadná dostupnost alkoholu,
- profesní zařazení (některé profesní zařazení většinou manuálního charakteru používají pivo jako častý doplněk stravy),
- vzdělání (vzdělání ovlivňuje přístup k různým sociálním skupinám s různými postoji k požívání alkoholu),
- a u dětí školní problémy.

Bártlová (1998) navíc udává:

- přítomnost alkoholika v rodině (především jde-li o jednoho z rodičů),
- pohlaví (muži mají větší sklon k alkoholismu než ženy),
- skupina vrstevníků (především u adolescentů).

Záškodná (1998) zmíněné faktory vzniku závislosti doplňuje o:

- strukturně a funkčně narušené rodiny (ve 30 % případů je u lidí závislých na alkoholu přítomný faktor rozvodu rodičů, u 10 % případů smrt jednoho z rodičů)
- psychické anomálie a abnormality u jednoho z rodičů,

- nepřítomnost dospělého, který by zajišťoval psychický kontakt a podílel se na vnitřním životě dítěte (jako za závažnější se v souvislosti se vznikem závislosti na alkoholu považuje nepřítomnost otce).

1.8.4 Proces závislosti

Popis procesu závislosti jsem čerpal z Jellineka (datum neuvedeno) podle Fishera, Škody (2009).

- 1) stádium (počáteční) – Konzument alkoholu si v tomto stádiu uvědomuje, že alkohol mu přináší úlevu, a proto zvyšuje množství a četnost.
- 2) stádium (prodromální, varovné) - V tomto stádiu dochází ke zvyšování tolerance k alkoholu a k jeho stoupající spotřebě. Konzument alkoholu má časté výčitky svědomí, přesto si svoje chování racionalizuje.
- 3) stádium (rozhodné, krucióální) – Třetí stádium se vyznačuje nárůstem konfliktů v důsledku časté konzumace alkoholu, pitím téměř denně a vyhledáváním skupin, které také pijí.
- 4) stádium (terminální, konečné) - Konzument alkoholu se rychle opije, zároveň ale není schopen bez alkoholu vydržet. Požívání alkoholu je téměř nepřetržité. Objevují se somatické i psychické poruchy a dochází k narušení sociální interakce. Dotyčný zažívá stavy bezmocnosti, dochází k fyzickému i psychickému chátrání a sociálnímu úpadku. Konzument alkoholu v tomto stádiu není schopen fungovat ani s alkoholem ani bez alkoholu.

1.8.5 Tělesné a duševní komplikace v souvislosti se závislostí na alkoholismu

Dlouhodobá a častá konzumace alkoholu má řadu negativních dopadů na psychické i fyzické zdraví konzumenta alkoholu. Záškodná (1998) předkládá tvrzení, že negativní dopad alkoholu na organismus závislého na alkoholu může snížit věk závislého ve srovnání s většinovou populací až o čtvrtinu. Dlouhodobý neléčený alkoholismus může vést k tělesným i psychickým komplikacím, které detailně popisují Vykopalová (2001) a Záškodná (1998).

1.9 Kriminalita v souvislosti s romskou menšinou na Slovensku

1.9.1 Definice pojmu kriminalita a statistika kriminality Romů na Slovensku

Kriminalita pochází z latinského slova „crimen“, tedy zločin (Bártlová, 1998). Podle Bártlové (1998, s.14): „pod pojmem kriminalita (zločinnost), rozumíme výskyt trestného nebo kriminálního chování, který vyjadřuje souhrn trestných činů, spáchaných ve společnosti za určitou časovou jednotku.“

Krištof (2006) uvádí, že v roce 1991 se Romové na celkovém objemu trestné činnosti na Slovensku podíleli 40% v oblasti krádeží vloupáním, 36% v oblasti prostých krádežích, 40% v oblasti mravnostní delikvence a 23% v oblasti násilné kriminality. Šišková (2006) dodává, že tato vysoká čísla jsou dána i nepromyšleností trestných činů, a tím pádem i následnou snazší vystopovatelností.

1.9.2 Prediktory kriminality

Benes (2006) uvádí prediktory kriminality. Výskyt těchto prediktorů nejvíce zvyšuje potenciál výskytu kriminality ve věku od 8 do 10 let u chlapců. Mezi tyto prediktory patří:

- hodnocení dětí jako neposlušné učiteli a spolužáky,
- kriminalita v rodině,
- ekonomická deprivace,
- špatné zacházení ze strany rodičů,
- neúspěchy ve škole.

1.9.3 Faktory podílející se na zvýšení pravděpodobnosti výskytu kriminality

Mimo prediktorů kriminality Benes (2006) uvádí i faktory podílející se na zvýšeném riziku výskytu kriminality. Těmito faktory jsou:

- nedostatečný dohled ze strany rodičů,
- zanedbávání ze strany rodičů,

- tvrdé a nevypočitatelné uplatňování kázně,
- konflikty mezi rodiči,
- dlouhodobé odloučení od biologického rodiče (neúplná rodina),
- rodič s kriminální minulostí.

Kyriacou (2005) představuje jako rizikový faktor výskytu kriminality u mládeže záškoláctví, přičemž se odvolává na výsledky výzkumu realizovaného v Anglii, který ukázal, že čtvrtina trestných činů spáchané mládeží, a u některých trestných činů spáchané mládeží i polovina, se odehrává v době vyučování.

1.9.4 Odlišné faktory podílející se na zvýšení pravděpodobnosti výskytu kriminality

Odlišné faktory zvyšující pravděpodobnost výskytu kriminality jsou uvedeny Matouškem (1998), jenž vycházel z výsledků Institutu pro kriminologii a sociální prevenci Ministerstva spravedlnosti ČR v Praze, který srovnával rozdíly mezi delikventně jednajícím mladistvými romského etnika, mezi delikventně jednajícím mladistvými majority a mezi nedelikventně jednajícím mladistvými romského etnika. První skupina ve srovnání dalšími dvěma vykazovala tyto rozdíly:

- velká rodina s mnoha sourozenci, nízkým příjmem,
- přeplněný byt, špatné hygienické podmínky,
- nedokončené základní vzdělání rodičů, (někdy i negramotnost),
- zanedbaná kontrola dětí,
- výskyt opakované trestné činnosti u dospělých členů rodiny,
- horší výsledky v inteligenčních testech,
- záporný vztah ke škole, problémy s prospěchem i chováním,
- příslušnost k asociálně jednající partě,
- neplánovaná trestná činnost, vysoký vliv příležitosti,
- vysoká potřeba ocenění skupinou po spáchání trestného činu,

- vliv alkoholu v některých případech.

1.9.5 Odlišnosti kriminálního chování Romů

Křištof (2006) uvádí odlišnosti kriminálního chování Romů ve srovnání s kriminalitou páchanou zástupci majority. Mezi tyto odlišnosti patří:

- převládající majetková kriminalita,
- zaujetí místa v hierarchii postavení a zásluh (u majority je pachatel trestního členu stigmatizován),
- okrádání majority není v některých skupinách hodnoceno jako morálně špatné,
- pocit k oprávněnosti kriminálního chování,
- neplánovanost loupeží,
- vedlejší škody způsobené vloupáním v některých případech převyšují částku odcizené věci,
- vliv alkoholu nebo drog při páchání trestné činnosti.

V publikaci Romové v České republice (1945-1998) (autor neuveden, 1999) jsou zmíněny faktory, které u Romů přispívají k páchání kriminality, a těmi jsou zaměření se Romů na vyšší materiální standard, aniž by dokázali do tohoto cíle zařadit reálné předpoklady, zajišťující jeho dosažení. A za druhé „neschopnost racionálně zacházet s finančními prostředky, což se vyznačuje střídáním dnů hojnosti a naprosté nouze.“ (autor neuveden, 1999, s.431).

1.10 Zanedbávání dětí

1.10.1 Definice pojmu

Zanedbáváním je vymezeno jako: „takový nedostatek péče, který zapříčiňuje vážnou újmu na vývoji dítěte a to v oblasti tělesné i duševní.“ (Fisher, Škoda, 2009).

1.10.2 Formy zanedbávání

Mezi formy zanedbávání dětí podle Fishera, Škody (2009) patří zanedbávání:

- tělesné (neuspokojování fyzických potřeb, nedostatek jídla, přístřeší, oblečení, zanedbávání lékařské prevence a péče),
- bezpečí (ponechávání bez dozoru),
- citové (neuspokojování emocionálních potřeb),
- seberealizace (zanedbávání výchovy a vzdělávání a bránění ve školní docházce z různých důvodů).

1.10.3 Rizikové faktory zvyšující pravděpodobnost výskytu zanedbávání dětí

Rizikové faktory, zvyšující pravděpodobnost výskytu zanedbávání dítěte, uvádí Vykopalová (2001). Jsou to:

- antisociální chování rodiče,
- nezaměstnanost (a s tím spojená frustrace rodiče a horšená finanční situace rodiny),
- sociální izolovanost rodiny,
- prostředí školy (jen v tom případě, že škola zanedbávání nevystopuje včas),
- riziková výchova rodičů. Ta má dvojí formu:
 - a) volný výchovný styl zapříčiněný častým střídáním partnerů matky a doprovázený nezájmem o aktivity dítěte a absencí hlubších citů
 - b) a autoritářský výchovný styl doprovázený výchovnými prostředky v podobě přísných příkazů a trestů.

1.10.4 Projevy zanedbávání dětí

Zanedbávání dítěte se podle Elliotové (1997) projevuje tím, že:

- dítě má trvale hlad,
- je vyzáblé,
- je chronicky unavené,
- nedodržuje základní hygienická pravidla,
- nosí zapáchající a omšelé oblečení,
- trpí neléčenými zdravotními problémy,

- projevuje sklony k sebezničení,
- má malou sebeúctu,
- postrádá sociabilní chování,
- vykazuje neurotické chování,
- má vnitřní nutkání ke krádežím,
- chronicky utíká z domova.

Další projevy zanedbávání dětí popisuje Vykopalová (2001, s.30) „Zanedbané děti projevují vůči svému okolí málo zájmu a samy trpí nedostatkem podmětů. Těžko navazují kontakt s ostatními lidmi, a proto se stávají obětními beránky dětských kolektivů. Vůči lidem se projevují stejně, jako jejich rodiče přistupují k nim. Nedovedou cítit s ostatními a nepocítují vinu za přestupky proti společenským pravidlům.“

Dalším projevem zanedbávání dětí je podle Vykopalové (2001, s.30) to, že: „patologický model výchovy se přenáší do rodiny, kterou si potomek sám zakládá.“

1.11 Záškoláctví

Důvod proč, je záškoláctví sociálně patologickým jevem uvádí Kyriacou (2005, s.44): „Záškoláctvím trpí nejen jedinec, který se ho dopouští, ale i celá společnost, protože jeho důsledkem jsou špatné studijní výsledky žáků, jejich horší uplatnění v životě i kriminální činnost.“

1.11.1 Definice pojmu

Definici pojmu „záškoláctví“ uvádím od Kyriacou (2005), který termín „záškoláctví“ vyvozuje z vymezení omluvené a neomluvené přítomnosti. „Omluvená nepřítomnost je nepřítomnost, kterou dovolil učitel nebo jiný zástupce školy. (Kyriacou, 2005, s. 44). „Neomluvená nepřítomnost je nepřítomnost, k níž učitel nebo jiný oprávněný zástupce své svolení nedal.“ (Kyriacou, 2005, s.44). „Pojmem záškolák označujeme žáka, který nemá pro absenci legální důvod (neomluvená přítomnost).“ (Kyriacou, 2005, s.44).

1.11.2 Kategorie záškoláctví

Kyriacou (2005) dělí záškoláctví na 5 hlavních kategorií:

- pravé záškoláctví,
- záškoláctví s klamáním rodičů,
- záškoláctví s vědomím rodičů,
- útěky ze školy,
- odmítání školy.

U pravého záškoláctví žák do školy nechodí, a rodiče si myslí, že žák do školy chodí.

V případě záškoláctví s klamáním rodičů, žák přesvědčí rodiče, že má k absenci legální důvody, i když objektivně tyto důvody nemá.

V případě záškoláctví s vědomím rodičů, dítě k nenavštívení školy nemá legální důvody a rodiče o absenci těchto důvodů vědí.

U kategorie útěk ze školy žák školu navštíví a nechá zapsat svou přítomnost v ní, ale odejde z ní ještě před koncem výuky.

U poslední kategorie dítě odmítá chodit do školy, protože mu toto docházení způsobuje psychické potíže, jako např. deprese, fobie nebo strach z šikany.

1.11.3 Faktory přispívající k vybudování negativního vztahu mezi romskými žáky a školou

Záškoláctví je ovlivněno vztahem, který si dítě ke škole buduje. Říčan (1998) uvádí faktory objevující se u romských žáků, které přispívají k vybudování negativnímu vztahu ke škole, který může vyústit až k záškoláctví. Mezi tyto faktory patří:

- špatná duševní kondice a zdravotní stav, který může být zhoršený díky nevyhovujícímu bydlení a nízkému životnímu standardu zahrnující např. nevyhovující stravu,
- malá zkušenost dítěte s knížkami, hračkami, tužkou a papírem,

- v testech školní zralosti romské děti vykazují podprůměrné výsledky,
- slabší jemná motorika,
- menší návyk učit se z paměti,
- jazyková bariéra,
- nezvyk řešit úkoly individuálně,
- větší temperamentnost dětí, které hůře drží pozornost, a je větší problém s jejich ukázněním.

Další faktory přispívající k vybudování negativního vztahu ke škole u romských žáků uvádí Pekárek, Kalibová, Šotolová, Kadeřábková a Frištenská (1997). Mezi ně patří:

- chybějící informace a profesionální výcvik učitelů, kteří by děti mohli lépe adaptovat na vyučování,
- ignorace lingvistických a kulturních rozdílů učiteli,
- nezvyk komunikovat s dospělým zástupcem majority (Z vlastní zkušenosti mohou tento faktor potvrdit. Děti při kontaktu s neznámým zástupcem majority projevovaly v některých případech velký ostych, nebo strach. Čím nižšího věku bylo dítě, tím byly tyto projevy nápadnější.)
- Vztah romských rodičů ke škole. Tuto skutečnost komentuje např. Říčan (1998, s.109), který uvádí, že škola může být dospělými Romy „chápana jako bílá více méně represivní instituce.“ Podle Liégoisiho (1997) je pro romského rodiče tato instituce cizí a může být vnímána jako stavějící se proti jeho zájmům, a proto ji romský rodič s nejvyšší pravděpodobností těžko bude brát jinak než jako povinnost.

1.12 Sexuální styk u dětí pod hranicí věku 15 let

Křištof (2006) uvádí, že Romové na Slovensku se v oblasti mravnostní delikvence v roce 1991 podíleli na celkovém objemu v této oblasti kriminality 40%. Sexuální styk u dětí pod hranicí 15 let věku spadá mezi trestné činy patřící do této kategorie.

Weiss, Urbánek, Procházka (1997, s.26) zmiňují, že „první pohlavní styk patří k těm faktorům, jež často ovlivňují další průběh pohlavního života.“ Weiss a kol. (1997, s.26) také uvádějí, že: „Mladší věk při pohlavním styku zvyšuje pravděpodobnost pozdějších

promiskuitních kontaktů, styků s rizikovými sexuálními partnery i výskytu jiných forem rizikového chování (kouření, alkohol, drogy, kriminalita).“ Předčasný věk při zahájení sexuálního života je tedy možné považovat za patologický a patří do zájmu společnosti i dítěte chránit dítě před příliš brzkým pohlavním stykem.

1.12.1 Činitelé určující správný věk pro zahájení sexuálního života

Protože se možnost označení pohlavního styku za předčasný a tudíž patologický váže na věk dítěte, je potřeba zodpovědět otázku: Kdy je dítě připraveno na pohlavní styk, respektive, kdy dítě přestává být dítětem a není pohlavním stykem ohroženo pro jeho předčasnost?

Weiss a kol. (1997) předkládají tvrzení, že stanovení hranice věku, kdy je sexuální styk považován společností za možný, je určena biologickými, psychologickými a sociálními činiteli.

Ambrózová, Labáth, Smik, Štúrová (2001) uvádějí, že mezi biologické činitele patří biologické a fyziologické změny, jako např. vývoj primárních sekundárních, terciárních a kvartálních znaků a začínající činnost pohlavních žláz. Úplné rozvinutí všech pohlavních charakteristik dochází u děvčat mezi 14. a 15. rokem života a u chlapců mezi 15. až 17. rokem (Ambrózová a kol., 2001).

Mezi psychickými činiteli je uvedena např. psychická zralost, zmíněná Ambrózovou a kol. (2001).

Mezi sociální činitele patří socio-kulturní prostředí (Weiss a kol., 1997). Socio-kulturní prostředí má velký vliv na dobu, kdy je chlapec nebo dívka považován nebo považována za vyžralého nebo vyžralou v sexuální oblasti života. Tato hranice se v závislosti na daném socio-kulturním prostředí výrazně mění. Například v USA se v různých státech hranice věku, kdy je sexuální styk považován společností za možný pohybuje od 13 do 18 let (Weiss a kol., 1997).

1.12.2 Faktory zvyšující pravděpodobnost zahájení předčasného sexuálního života

Právě odlišná socio-kulturní prostředí, ze kterých Romové a zástupci majority pochází, označuje Křištof (2006) za jednu z příčin častého výskytu sexuálního styku romských dětí pod hranicí 15 let. Romové si z odlišného socio-kulturního prostředí odnášejí jinou kulturní tradici, „která se z důvodu jejich minoritního postavení nestala normotvornou.“ (Křištof, 2006, s.160).

Odlišné socio-kulturní prostředí není jediným faktorem zvyšující pravděpodobnost výskytu sexuálního styku u dětí pod věkovou hranicí 15 let. Dalšími faktory zvyšující pravděpodobnost výskytu sexuálního styku u dětí pod věkovou hranicí 15 let jsou podle Langer (1994):

- rodiny mladistvého s nevhodným výchovným vedením,
- s nedůslednou a nejednotnou výchovou,
- zanedbávající nebo přemrštěnou moralizující výchovou,
- nevhodné vzory a příklady,
- citová deprivace,
- potřeba ochranného zázemí, které nemůže poskytnout rodina, a proto je kompenzována v partnerském vztahu.

Další faktor zvyšující pravděpodobnost výskytu předčasného sexuálního styku u dětí pod 15 let věku uvádí Zášková (1998) a je jím:

- náhodné přihlížení dítěte sexuálnímu styku osob nebo sexuální zneužití dítěte.

Tento faktor může být u sociálně vyloučených Romů zapříčiněn mimo jiné i problémy s bydlením, především přelidněností v jednom domě nebo bytě, kde rodiče nebo starší sourozenci nemají pro provozování pohlavního styku dostatek soukromí.

2 Historický, demografický a geografický kontext romské osady Lipany

V této kapitole zasadím romskou osadu Lipany, pro lepší pochopení současné situace obyvatel této osady, do širšího historického, demografického a geografického kontextu.

2.1 Stručná Historie Romů na Slovensku

2.1.1 Od odchodu Romů z Indie po 17 . století

Romové odešli z Indie pravděpodobně někdy ve 3. - 9. století našeho letopočtu. První příchod Romů na Slovensko se datuje do roku 1219 (Vaňura, 2008). V roce 1423 vydává Zikmund Lucemburský listinu pro „cigánského“ vojvodu Ladislava, který mu zajišťuje ochranu a pravomoci nad vlastními lidmi. V roce 1486-1498 se sněm Svaté říše římské národa německého usnází na tom, že Romové by měli být vyháněni a pronásledováni. Tyto represe se začínají projevovat i v českém království, především za vlády Ferdianda I., který v roce 1545 vydává příkaz o vyhánění Romů z Moravy. Tyto represe se však dotýkají převážně Moravy, nikoliv Slovenska. Na Slovensku dochází k částečnému a pozvolnému usazování Romů a k pěstování řemesel, především kovářství (Vaňura, 2008).

2.1.2 Politika řízené asimilace

V době vlády osvíceneckých panovníků Marie Terezie a Josefa II. dochází k takzvané násilné asimilaci pomocí nařízení vydaných v roce 1761 a 1773. Tato nařízení obsahovala například:

- přiřazení zemědělské půdy,
- zavedení používání křesťanských jmen,
- zákaz kočování,
- bydlení ve stanech a chatrčích
- a zákaz používání slova cigán.

Půda přidělována převážně v oblastech Uher a Sedmihradská z důvodu méně konfliktního soužití mezi romským a neromským obyvatelstvem. Půda byla jednotlivým Romům přidělována, ve většině případech, v oblastech ležících na konci vesnice.

Těmito opatřeními se povedlo usadit velkou část Romů (Vaňura, 2008).

2.1.3 Období První československá republiky a druhé světové války

Po první světové válce dochází k rychlému demografickému růstu romského obyvatelstva, což vedlo i ke zvětšení počtu romských osad. V roce 1927 je vydán zákon o potulných cigánech, který významným způsobem např. zavedením „cigánských“ legitimací omezuje volný pohyb Romů. V době Slovenského štátu dochází k represím vůči romskému obyvatelstvu, mezi které patřilo např. vysídlování Romů od hlavních cest, zákaz vstupu na veřejná prostranství, do dopravních prostředků a do obcí. Jurová (2008) uvádí osadu Lipany mezi ty osady, kde došlo k prudkému zhoršení životních podmínek. V roce 1944 byli Romové shromažďováni v pracovních táborech a v době fašistické okupace i vyvražďováni.

2.1.4 Období od roku 1945 po rok 1962

Po druhé světové válce se na Slovensku odhaduje kolem 100 000 Romů, zatímco na území Čech a Moravy okolo 600 Romů. V letech 1945-1947 probíhá migrační vlna ze Slovenska do Čech a v 50. letech probíhá druhá vlna migrace. V roce 1950 je zrušen zákon o potulných cigánech, nicméně byl schválen další zákon o trvalém usídlení kočovných osob, který byl realizován v roce 1959, kdy každý Rom byl evidován, musel se zdržovat v místě své evidence a o možnost přestěhování musel žádat. V roce 1962 je vydána směrnice o likvidaci romských osad (Šotolová a kol., 1997). Podle Jurové (2008) docházelo k likvidaci slovenských osad přidělováním bytů a pomoci ve výstavbě bytů. Tyto byty byly ve většině případech stavěny v osadách kvůli překážkám kladených majoritou. Tento program doprovázelo nerespektování rodinných vazeb, vztahu k původní lokalitě a devastace těchto nových domů. Tato směrnice pak byla odvolána pro nedostatek nových bytů, jejichž výstavba byla v tehdejší době po ekonomické stránce velmi náročná (Šotolová-kol., 1997).

2.1.5 Období od roku 1966 po rok 1969

V roce 1966 dochází ke zřízení Vládního výboru pro řešení otázek občanů cikánského původu a je v rámci likvidace osad k zavedena „politika rozptylu“ (Šotolová a kol., 1997), což vedlo k další romské migraci na území Čech a Moravy, tentokrát řízené státem, přičemž Romové byli tříděni na vyspělé, adaptibilní a zaostalé a migraci mohli podstoupit pouze Romové označení jako vyspělí a adaptabilní (Vaňura, 2008).

Pokusu o likvidaci osady byla podrobena i romská osada v Lipanech. Podle rozhovoru s manažerem Romského komunitního centra v Lipanech Romové nejdříve žili v osadě skládající se z domů vybudovaných převážně ze dřeva a v roce 1967 došlo k vybudování bytových domů a přesunu Romů do těchto nových domů. „To byla 60. léta dejme tomu. Nastala určitá změna, že jsme se začali starat, vybudovali jsme bytovky, kdy jsme si řekli, že nebudou žít v takové osadě, ale budou žít v takovéto. To zdevastovali a zničili.“³ Navíc se povedlo vykoupit 8 romských domů a tyto rodiny přesunout do města, „aby mezi ostatními obyvateli sa naučili ľudský žit' a pracovat“⁴.⁵

2.1.6 Období od roku 1969 po rok 1989

Davidová (2004) uvádí, že v roce 1969 v rámci demokratizačních změn došlo k založení Svazu Cikánů-Romů, který působil v ČR i na Slovensku a který poprvé zapojil samotné Romy do řešení „cikánské otázky“. Nicméně činnost svazu byla v roce 1973 pod tlakem Národní fronty zakázána a další řešení „cikánské otázky“ probíhalo až do roku 1989 v duchu akulturace Romů, přičemž nebylo definováno co přesně mělo toto zkulturnění znamenat.

2.1.7 Situace pro roce 1989

Jurová (2008) dále uvádí, že po roce 1989 dochází v romských osadách:

- k nárůstu nezaměstnanosti díky nízké úrovni vzdělání,

³ Citace je výňatkem z nestandardizovaného rozhovoru, které jsem ve městě Lipany zrealizoval.

⁴ Hardoň, A. (datum neuvedeno): 1967 [on-line]. Dostupné 19. 3. 2011 z <http://www.lipany.sk/kronika/>

⁵ Tento „rozptyl Cigánů“ v romské osadě Lipany nevydržel a v roce 1998, při výstavbě nových domů, došlo k přesunutí rodin z města zpět do osady.

- nedostatečné kvalifikaci
- a k nárůstu případů lichvy.

Jurová (2008) uvádí, že na konci 80. let docházelo k zahušťování a přelidňování osad, což vedlo ke společnému bydlení velkého počtu osob v jednom domě. Tyto faktory pak vedly k neschopnosti udržet standard nových domů, k devastaci domů, a výstavbě nových chatrčí. Tuto situaci ve vztahu k romské osadě Lipany komentuje manažer Romského komunitního centra Lipany, který uvádí, že přibližně v roce 1998 došlo k přebudování osady, kdy byly vystavěny nové domy, které byly mezi obyvatele osady rozdány. Obyvatelé osady si i přesto stavěli dřevěné chatrče, ale pobyt v nich jim nebyl umožněn a museli zůstat v domech, kde byli přihlášení k trvalému pobytu. Terénní pracovnice úřadu Lipany uvedla, že k poslední stavební úpravě v osadě Lipany došlo v roce 2009, kdy bylo postaveno několik nových domů.

2.2 Demografické údaje romské osady Lipany

2.2.1 Sběr demografických údajů v osadě Lipany

Sběr demografických údajů týkající se romské osady Lipany jsem realizoval na Městském úřadě Lipany v Referátu terénní a sociální práce. Údaje mi poskytla terénní pracovnice a její kolegyně, také terénní pracovnice, která byla přítomna ve stejné místnosti. Samotné údaje pak terénní pracovnice čerpala z výzkumu, který pro potřeby městského úřadu vypracovala ona i se svou kolegyní. Výzkum byl z přelomu roku 2009 a 2010. Výzkum samotný mi terénní pracovnice neposkytla. Zjišťování údajů tedy probíhalo tak, že jsem sociální pracovníci položil připravenou otázku a ona nalistovala příslušnou stranu, ze které mi potřebný údaj přečetla.

2.2.2 Vybrané demografické údaje⁶ osady Lipany

počet obyvatel: 650 se stálou migrací 20 obyvatel směrem nahoru i dolů,

zástupci mužského pohlaví: 370,

⁶ Všechny uvedené údaje se týkají jen obyvatel romské osady Lipany, kteří jsou na tomto místě hlášeni k trvalému pobytu.

zástupci ženského pohlaví: 280,
počet dětí:⁷ 234,
počet dětí navštěvující základní školu: 114,
počet dětí navštěvující mateřskou školu: 70,
děti nenavštěvující mateřskou školku ani základní školu⁸: 50,
počet dětí navštěvující Spojenou školu Lipany: 104,
počet dětí navštěvující Základní školu Lipany: 10,
počet studentů na Středním odborném učilišti Lipany: 6,
počet obyvatel starších 18 let: 416,
počet obyvatel pobírající invalidní důchod: 8,
počet osob s uzavřenou pracovní smlouvou: 4,
počet osob docházejících na aktivační práce: 100,
průměrná délka života v osadě: 55 let,
počet osob starších 50 let: 12,
průměrný počet dětí narozených za 1 rok: 20,
úmrtnost za rok 2010: 5⁹,

2.2.3 Dosažený stupeň vzdělání, rozvodovost a nemocnost

Nejčastější stupeň vzdělání je základní, ale objevují se i případy neukončeného základního vzdělání, především u generace čtyřicátníků. V romské osadě Lipany se nenachází žádný její obyvatel, který by měl ukončené střední vzdělání s maturitou anebo ukončený jakýkoliv stupeň vysokoškolského vzdělání. Nejvyšší stupeň vzdělání tedy je vzdělání absolvované na středním odborném učilišti. Rozvodovost je nulová. Tento údaj je také ovlivněn faktem, že většina párů nežije v oficiálně uzavřeném manželství, jen v partnerském vztahu, který může

⁷ Dítětem se myslí člověk od narození do 18. roku života.

⁸ Jde o děti od narození do 3. roku života, nebo děti s ukončenou základní docházkou, tedy o děti od 14. do 18. roku života.

⁹ Dva dospělí a tři děti.

trvat několik let, přičemž pár může mít i více dětí . Mezi nejběžnější nemoci v romské osadě Lipany patří aspirační a infekční nemoci a kožními onemocnění jako např. svrab¹⁰.

2.2.4 Úroveň bydlení

Osada Lipany se skládá ze tří typů domů, dvou bytovek, starých domů a nových domů z roku 1998 a 2009. Nové domy mají tři pokoje jeden velký a dva malé, přičemž jen nové domy mají kuchyni, sprchový kout a toalety. Staré domy a bytovky mají dřevěné WC, které není součástí bytu. Přívod vody je pro staré byty a bytovky zajištěn prostřednictvím venkovní vodní pumpy, která je společná. Jedna rodina má v průměru osm dětí. Počet dětí v jedné rodině je rozdílný od dvou až po 12, nicméně průměr vychází 8 dětí na jednu rodinu.¹¹ V některých případech situace vychází i tak, že jeden byt obývají i tři rodiny, přičemž dva synové bydlí v menších místnostech se svými družkami a dětmi¹² a jejich rodiče obývají se svými zbylými dětmi větší místnost v počtu např. 8. Situace může být i taková, že dům je rozdělen na 2 části, kdy se jedna část skládá pouze z větší místnosti a druhá část ze dvou menších místností a obě dvě části jsou obývané jinými rodinami. Na dotaz na vybavení každé domácnosti terénní pracovnice uvedla, že každá domácnost má televizi, stůl, postel a skříň. Jako topivo se do sporáku nejčastěji používá dřevo, které někteří obyvatelé osady zajišťují svozem z okolí.

2.3 Geografický kontext romské osady Lipany

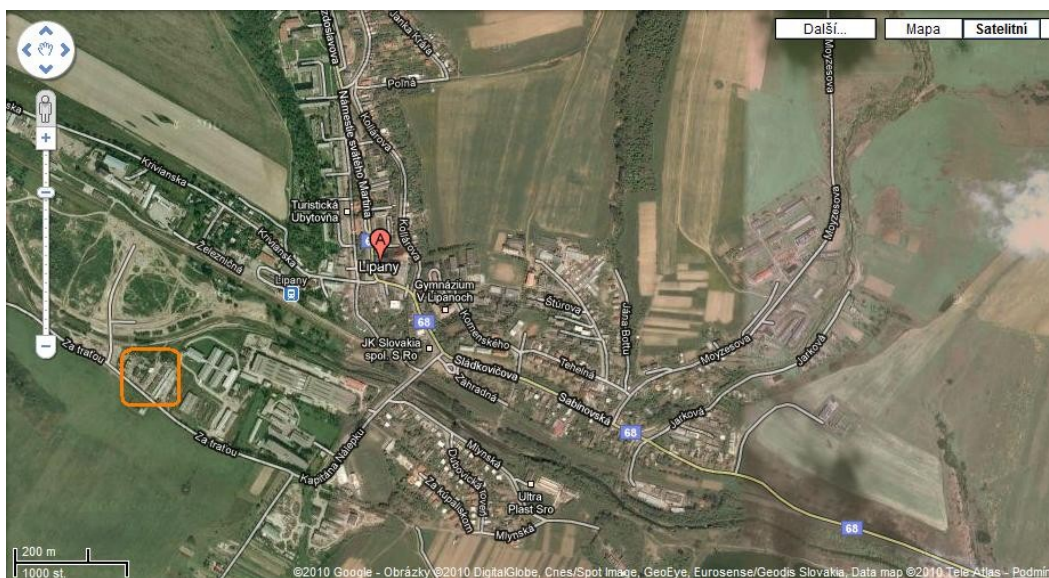
Město Lipany, ke kterému romská osada Lipany náleží, má 6 437 obyvatel a leží přibližně 50 kilometrů severozápadně od Prešova na východě Slovenska. Ve městě Lipany je dostatek základních služeb jako např. základní škola, střední odborné učiliště, poliklinika, městská policie, Spojená škola Lipany, gymnázium a další. Satelitní snímek města Lipany je uveden na obrázku číslo 1 s oranžově označenou romskou osadou.

¹⁰ Na nemocnost nebyl výzkum proveden, takže nejsou k dispozici žádná přesná čísla a uvedené příčiny nemocností vycházejí ze zkušeností a úvah obou terénních pracovnic.

¹¹ Rodinou se zde myslí druh a družka, ne nutně žijící v uzavřeném manželství, pečující o své biologické dítě nebo děti popřípadě dítě nebo děti v pěstounské péči.

¹² Terénní pracovnice uvedla počet dětí na dvě až tři na každého syna.

Obr. číslo. 1: Město Lipany

zdroj: Google maps (datum nevedeno): (název článku neveden) [on-line]. Dostupné 19. 3. 2011 <http://maps.google.cz/maps?hl=cs&tab=w1>

Obr. číslo 2: Osada Lipany

Zdroj: Google maps (datum nevedeno): (název článku neveden) [on-line]. Dostupné 19. 3. 2011 <http://maps.google.cz/maps?hl=cs&tab=w1>

Romská osada v Lipanech se nachází na okraji jižní části města v ulici Za traťou a její detailní satelitní snímek je uveden na obrázku číslo 2. Osada je od zbytku města oddělena železniční tratí a řekou Torysou. Vstup z osady do města je možný pouze přes most na Ulici kapitána Nálepky. Od bytových prostor, které se nacházejí v jižní části města Lipany, je oddělena průmyslovou zónou.

3 Služby, které jsou poskytovány romským obyvatelům osady Lipany v souvislosti se sociální prací

V této kapitole stručně představím služby a programy dostupné ve městě Lipany, které jsou v rámci sociální práce nabízeny obyvatelům romské osady a v souvislosti se svou činností se zaměřují i na prevenci sociálně patologických jevů v romské osadě Lipany. Jedná se o tyto instituce: Romské komunitní centrum Lipany, Městský úřad Lipany, Spojená škola Lipany a Mateřská škola kapitána Nálepky.

3.1 Romské komunitní centrum Lipany

Romské komunitní centrum Lipany funguje od roku 2003. Je zaštitěno Arcidiecézní charitou Košice a jejím posláním je: „komplexné riešenie problému plnohodnotného uplatnenia Rómov v živote a v spoločnosti a to prostredníctvom pravidelne sa opakujúcich činností i jednorázových aktivít.“¹³ V rámci naplňování tohoto cíle Romské komunitní centrum Lipany realizuje volnočasové aktivity pro děti a mládež od 6 do 15 let. Dále toto centrum realizuje sociální poradenství, pracovní poradenství a kurzy řemesel jako např. vaření, šití, tkání, proutkaření, které měly za cíl formou pracovního inkubátoru připravit na vstup do zaměstnání.¹⁴ Zaměstnávání je jeden z nástrojů sociální inkluze (Mareš, 2003). Romské komunitní centrum Lipany obstarává i kurzy katecheze, přípravy na křest malých dětí a v roce 2010 zřídilo v prostoru romské osady malou kapli.

V budově Romského komunitního centra Lipany jsou také provozovány 2 třídy mateřské školy pro děti od 3 do 6 let a nultý ročník základní školy, které jsou vedeny pedagogy ve spolupráci s romskými asistenty. Tyto třídy v prostoru Romského komunitního centra Lipany jsou spravovány městským úřadem města Lipany a jsou navštěvovány pouze romskými dětmi a k integraci s dětmi zástupců slovenské majority v rámci mateřských škol nedochází.

¹³ Arcidiecézna charita Košice (datum neuvedeno): RKC Lipany [on-line]. Dostupné 19. 3. 2011 (<http://www.charita-ke.sk/romske-komunitne-centra.php>)

¹⁴ Tento projekt již skončil. Malá motivace klientů, nevytvoření pracovních návyků jako např. pravidelné brzké stávání do práce, nízká pracovní výkonnost a nepřipravenost rodiny na absenci jednoho z rodičů vedlo k neúspěchu programu. V současnosti má zařízení vypsán program nový, který navíc obsahuje speciální školení zaměřené na celou rodinu, návod k rozplánování financí na celý měsíc, přípravu rodiny na odchod jednoho jejich člena, informace o tom, jak se bránit půjčování našetřených úspor, doporučení, u kterých institucí hledat pomoc při péči o děti apod. Tento projekt v současné době čeká na svolení sponzora.

3.2 Městský úřad Lipany

Městský úřad města Lipany má v rámci sociálních služeb poskytovaných Romům Sociální oddělení, Oddělení příjemce osobitných dávek a Referát terénní sociální práce, přičemž romské osadě se nejvíce věnuje Referát terénní sociální práce, který vznikl v roce 2004 a který působí v oblasti poradenství a péče v romské komunitě.¹⁵ Referát terénní sociální práce jsem osobně několikrát navštívil a měl jsem možnost sledovat náplň práce sociálních pracovníků. Z osobní zkušenosti tedy uvádím, že terénní sociální pracovníci neposkytují jen poradenství, ale provádějí i sociální šetření v rodinách s nízkými příjmy a kontrolují např. docházku dětí do školy nebo péči rodičů o své děti, což zahrnovalo např. udržování dostatečné hygieny dětí.

3.3 Spojená škola Lipany

Informace uvedené v této podkapitole čerpám z webových stránek Spojené školy Lipany. Spojená škola Lipany je zřízena Krajským školským úřadem Prešov a působí od roku 2002 jako součást Centra speciálního pedagogického poradenství. Od roku 2007 otevřela ročník praktického vzdělávání. S názvem Spojená škola Lipany působí od roku 2010. Spojená škola Lipany se skládá ze Speciální školy Lipany a Praktické školy Lipany.

Speciální škola je rozdělena na vzdělávací varianty A, B a C, které mají odlišné vzdělávací plány a osnovy. „Vzdělávací obsah varianty A je určený pro žáky s lehkým mentálním postižením. Obsah vzdělávání je v porovnání se základní školou mírně redukován. Respektuje pomalejší tempo žáků a víceaplikační a korekční cvičení. Vzdělávací obsah podle varianty B je určený pro žáky ve středním stupni mentálního postižení a poskytuje základy vzdělání. Je zredukován na osvojení si základních vědomostí, zručností a návyků.¹⁶ Varianta typu C je otevřena pro žáky s hlubokým a těžkým mentálním postižením, kteří se nemůžou vzdělávat podle varianty A nebo B. V současné době jsou otevřeny dvě třídy pro variantu C.¹⁷ Škola otevřela v roce 2007 autistickou třídu, kterou navštěvují děti s autismem. Děti

¹⁵ Město Lipany (2006): Referát terénní sociální práce [on-line]. Dostupné 19. 3. 2011 <http://www.lipany.sk/msu-referat-socialnych-veci/>

¹⁶ Spojená škola Lipany (datum neuveden): Spojená škola [on-line]. Dostupné 19. 3. 2011 <http://www.szslipany.edu.sk/szs.html>

¹⁷ Spojená škola Lipany (datum neuveden): Spojená škola [on-line]. Dostupné 19. 3. 2011 (http://www.szslipany.edu.sk/trieda_ivp_a_b.html)

v autistické třídě stejně jako děti ve třídách pro variantu C jsou většinou zástupci slovenské majority. Vzdělávací varianty A a B navštěvují většinou jen Romové.¹⁸

Praktická škola Lipany poskytuje tříleté studium, které není ukončeno výučním listem, ale vysvědčením o absolvování praktické školy se zaměřením na pomocné práce v určitém oboru.¹⁹ Cílem praktické školy není zvládnout učební obor, ale připravit žáka na život v rodině, na sebeobsluhu, praktické práce v domácnosti a skrze volitelný profilující předmět připravit žáka na vykonávání smysluplné práce v chráněné dílně.²⁰

3.4 Mateřská škola kapitána Nálepky

Mateřská škola kapitána Nálepky byla založena v roce 1969.²¹ V současnosti má celkem 6 tříd, z čehož jsou dvě třídy umístěné v prostoru Romského komunitního centra Lipany. Právě tyto třídy navštěvují děti z romské osady Lipany. Jedním z cílů Mateřské školy kapitána Nálepky je: „připravit děti na vstup do ZŠ po všech stránkách“.²² Plnění tohoto cíle je prevencí před sociálně patologickým jevem záškoláctví. Romské komunitní centrum Lipany zajišťuje dětem navštěvující mateřskou školku v budově Romského komunitního centra Lipany polévku, která je zdarma. Centrum se tak snaží motivovat rodiče k posílání svých dětí do mateřské školy, jejíž návštěvnost je jinak dobrovolná.

¹⁸ Vycházím ze stavu, který na škole byl v době mého pobytu ve městě Lipany v dubnu v roce 2010.

¹⁹ Spojená škola Lipany (datum neuveden): Praktická škola [on-line]. Dostupné 19. 3. 2011 <http://www.szslipany.edu.sk/ps.html>

²⁰ Spojená škola Lipany (datum neuveden): Praktická škola [on-line]. Dostupné 19. 3. 2011 <http://www.szslipany.edu.sk/ps.html>

²¹ MŠ Kpt. Nálepku – Lipany (2010): Historie a současnost [on-line]. Dostupné 7. 4. 2011 z <http://www.msnalepka.sk/o-kolke/historia-a-suastnos>

²² MŠ Kpt. Nálepku – Lipany (2010): Vlastní cíle a poslání výchovy a vzdělávání [on-line]. Dostupné 7. 4. 2011 z <http://www.msnalepka.sk/o-kolke/vlastne-ciele-a-poslanie-vychovy>

4 Výzkumné šetření

4.1 Realizace nestandardizovaných rozhovorů

V průběhu měsíců prosince 2010 a ledna 2011 jsem realizoval výzkumné šetření malého rozsahu se třemi pracovníky ze dvou nestátních zařízení v obci Lipany, ve kterých jsou nabízeny sociální služby obyvatelům romské osady, a s nimi jsem realizoval nestandardizované rozhovory. Tato zařízení se nazývají Referát terénní sociální práce města Lipany a Romské komunitní centrum Lipany. Jednalo se o zařízení dlouhodobě nabízející sociální služby obyvatelům romské osady ve městě Lipany. Zaměstnanci těchto zařízení kladně odpověděli na mou žádost s provedením nestandardizovaných rozhovorů. Pracovníkům, s nimiž byly rozhovory provedeny, bylo objasněno, jaké oblasti jsou předmětem mého zájmu. V souladu s cílem mé práce jsem se zaměřil na zjištění výskytu sociálně patologických jevů v romské osadě Lipany a možností sociální práce s nimi. Za tímto účelem jsem zjišťoval, jaké služby jsou v souvislosti se sociálně patologickými jevy obyvatelům romské osady Lipany poskytovány, a kde jsou případné nedostatky těchto služeb.

Definice nestandardizovaného rozhovoru je podle Babbieho (1979) podle Dismana (2008, s.308) „interakce mezi tazatelem a respondentem, pro kterou má tazatel jen obecný plán.“

4.1.1 Charakteristika respondentů

Respondenty jsem označil písmeny A, B, C.

Respondent A je muž ve věkové kategorii 40 - 50 let. V sociálních službách působí 20 let a na své současné pracovní pozici působí 9 let. Vystudoval obor sociální práce na pedagogické fakultě a absolvoval několik kurzů na řešení krizových situací a jejich změn.

Respondent B je žena ve věkové kategorii 50 let a více. V sociálních službách působí 18 let a na své současné pracovní pozici působí 12 let. Vystudovala katolickou teologii a v oboru sociální práce absolvovala dvouměsíční rekvalifikační kurz.

Respondent C je žena ve věkové kategorii 40 – 50 let. V sociálních službách působí 5 let a na své současné pracovní pozici působí 3 roky. Dokončila bakalářské studium v oboru sociální práce a absolvovala kurz terénní sociální práce a kurz na identifikaci obětí obchodování s lidmi.

Pokládání otázek z nestandardizovaných rozhovorů jsem rozdělil do několika oblastí a ke každé oblasti jsem přiřadil jednu nebo i více otázek.

4.1.2 Oblasti nestandardizovaných rozhovorů

První zjišťovaná oblast sociálně patologických jevů

První zjišťovaná oblast zaměřená na výskyt sociálně patologických jevů v romské osadě Lipany obsahovala dvě otázky.

Otázka číslo 1 zněla: „S jakými sociálně patologickými jevy (nemorální, nezdravé a obecně společensky nežádoucími společenskými jevy) se v romské osadě setkáváte?“

Otázka číslo 2 zněla: „Jak byste uvedené jevy seřadil podle četnosti výskytu od nejčastějších po ty méně časté?“

Tabulka č. 2: Odpovědi respondentů na otázku č. 1: „S jakými sociálně patologickými jevy se v romské osadě setkáváte?“

respondent A	respondent B	respondent C
alkoholismus	kriminalita	Alkoholismus
kriminalita	alkoholismus	zneužívání mladistvých dívek, ve smyslu znásilnění. ²³

²³ Důvod proč se odpovědi respondenta C liší od odpovědi respondenta A a B mohou spočívat i ve faktu, že respondent C termínu sociálně patologický jev zřejmě nerozuměl, i když jsem k tomuto termínu podal vysvětlení. Respondent si totiž nechal napovědět od kolegy, který s ním byl v jedné místnosti, a další sociálně patologické jevy, na které by přišel sám, nevěděl, i přestože jsem ho vyzval k uvedení dalších sociálně patologických jevů.

záškoláctví	rozvrácené rodiny	
sexuální styk u dětí pod hranicí věku 15 let	zanedbávání dětí	
	záškoláctví	

Tabulka č. 3: Odpovědi respondentů na otázku č. 2: „Jak byste uvedené jevy seřadil podle četnosti výskytu od nejčastějších po ty méně časté?“

respondent A	respondent B	respondent C
1. kriminalita	1. alkoholismus	1. alkoholismus
2. alkoholismus	2. kriminalita	2. zneužívání mladistvých dívek ²⁴
3. záškoláctví	3. sexuální styk u dětí pod hranicí věku 15 let	
4. sexuální styk u dětí pod hranicí věku 15 let	4. záškoláctví	
	5. zanedbávání dětí ²⁵	

²⁴Respondent C k tomuto sociálně patologickému jevu poznamenal, že se minulý rok (tedy rok 2009) objevily dva případy znásilnění nezletilých dívek. Tyto dva případy se staly od posledního stejného trestného činu s časový odstupem deseti let. Protože k znásilňování dívek docházelo spíše ojediněle, rozhodl jsem se tento jev neklasifikovat jako sociálně patologický jev, protože nesplňuje jeden ze znaků sociálně patologický jevů, kterým je opakovatelnost, viz kapitola (sociální patologie), a proto s tímto jevem v nestandardizovaném rozhovoru dále nepracuji.

²⁵ Respondent B poznamenal, že tento sociálně patologický jev se vykytuje u dvou rodin.

K sociálně patologickému jevu „rozvrácené rodiny“ se respondent B dále nevyjadřoval, proto ho už v dalších zjišťovaných oblastech sociálně patologických jevů neuvádím.

Jak je patrné z tabulky č. 2 a 3 všichni respondenti se shodli při určování sociálně patologických jevů jako přítomných v romské osadě Lipany na sociálně patologickém jevu alkoholismus. Dále se alespoň dva z respondentů uvedli stejné sociálně patologické jevy, a to: kriminalita, záškoláctví a sexuální styk u dětí pod hranicí věku 15 let. Sociálně patologické jevy zneužívání mladistvých dívek a zanedbávání dětí byly zmíněny vždy jen jedním respondentem.

Z tabulky č. 3 je zřejmé, že za nejčastěji se vyskytující sociálně patologický jev byl respondenty B a C označen alkoholismus. Je to jediný jev, u kterého při určování pořadí podle četnosti výskytu byla shoda alespoň u dvou respondentů. Jako druhý nejčastěji se vyskytující sociálně patologický jev je podle názoru respondentů kriminalita. Jako třetí a čtvrtý nejčastěji vyskytující se sociálně patologické jevy, bez jasného určení pořadí mezi nimi, byly respondenty označeny záškoláctví a sexuální styk u dětí pod hranicí věku 15 let. Sociálně patologický jev zanedbávání dětí byl označen jako nejméně se vyskytující.

Druhá zjišťovaná oblast sociálně patologických jevů

Druhá zjišťovaná oblast byla zaměřená na určení příčin uvedených sociálně patologických jevů, podle názoru oslovených respondentů. Obsahovala otázku číslo 3: „Jaké jsou podle Vás příčiny Vámi uvedených sociálně patologických jevů?“ Respondenti jmenovali příčiny pouze těch sociálně patologických jevů, které sami určili v 1. oblasti.

Tabulka č. 4: Příčiny uvedených sociálně patologických jevů podle respondenta A

1) kriminalita	2) alkoholismus	3) záškoláctví	4) sexuální styk u dětí pod hranicí věku 15 let
špatné hospodaření s financemi	neřešení těžkých sociálních situací	nezájem rodičů o vzdělávání svých dětí	zalidnění v jednom prostoru a z toho plynoucí možnost sledovat pohlavní styk

			u svých rodičů
předání vzorců kriminálního chování rodiči		a nedostatek výchovných zařízení, kam by mohli být části záškoláci posíláni	možnost sledování pornografických materiálů v televizi a na DVD
řešení aktuálních potřeb bez ohledu na budoucnosti			nezájem rodičů o pohlavní život jejich dětí
promíjení trestů u přestupků spáchaných sociálně potřebnými			časté případy nevěry mezi dospělými
lepší podmínky vězněných ve srovnání s podmínkami v osadě			

Tabulka č. 5: Příčiny uvedených sociálně patologických jevů podle respondenta B

1) kriminalita	2) alkoholismus	3) sexuální styk u dětí pod hranicí věku 15 let	4) záškoláctví	5) zanedbávání dětí
zvýšení prestiže u kriminálního delikventa mezi obyvateli romské osady	přemíra volného času plynoucí z nezaměstnanosti u dospělých a záškoláctví u dětí	možnost sledování pohlavního styku u svých rodičů	malá míra kontroly docházky dětí do školy prováděná rodiči	neoblíbenost vybraného dítěte u rodičů

závislost na alkoholu	zvýšení prestiže u nezletilého, který požívá alkohol	pornografie pouštěná dětem		
lepší životní podmínky ve vězení ve srovnání s životními podmínky v osadě	závislost na alkoholu jako na droze	zvědavost dětí samotných		
		nezájem rodičů odrážející se ve výchově svých dětí v oblasti pohlavního života		
		rodinné přídavky na dítě ²⁶		

Příčiny alkoholismu podle respondenta C jsou:

- pocit bezmocnosti
- a neschopnost řešit svou životní situaci.

Z výsledků uvedených v tabulkách č. 4 a 5 je patrná shoda mezi respondenty A a B u označování příčin sociálně patologických jevů u:

²⁶ Respondent B zde měl na mysli dávku poskytovanou ze systému státní sociální podpory, kdy rodič nezletilého dítěte, které má dítě, má nárok na rodinné přídavky na toto dítě. Tato dávka podle respondenta rodiče nevede k navádění svých nezletilých dětí k pohlavnímu styku, ale na druhou stranu ani nemotivuje k předcházení pohlavního styku u nezletilých dětí.

- kriminality, kde oba respondenti uvedli jako jednu z příčin lepší životní podmínky ve vězení ve srovnání s životními podmínky v osadě,
- u záškoláctví, kdy respondenti uvedli podobné příčiny jako nezáměr rodičů o vzdělávání svých dětí a malá míra kontroly docházky dětí do školy prováděná rodiči
- a u pohlavního styku u dětí pod hranicí věku 15 let, kde respondenti označili jako příčiny tohoto jevu možnost sledovat pohlavní styk u svých rodičů, možnost sledování pornografických materiálů a nezáměr rodičů o pohlavní život jejich dětí.

Třetí zjišťovaná oblast sociálně patologických jevů

Třetí zjišťovaná oblast byla zaměřena na dopady sociálně patologických jevů na obyvatele romské osady Lipany a obsahovala otázku č. 4: „Jaký má podle Vás Vámi uvedený sociálně patologický jev dopad na život Romů v osadě?“

Respondenti jmenovali dopady těchto sociálně patologických jevů, které sami určili.

Tabulka č. 6: Dopad uvedených sociálně patologických jevů podle respondenta A

1) kriminalita	2) alkoholismus	3) záškoláctví	4) sexuální styk u dětí pod hranicí věku 15 let
neuveďl	agrese	předávání špatného vzoru svým dětem	podpora nezodpovědnosti u nezletilých rodičů

Tabulka č. 7: Dopad uvedených sociálně patologických jevů podle respondenta B

1) kriminalita	2) alkoholismus	3) sexuální styk u dětí pod hranicí věku 15 let	4) záškoláctví	5) zanedbávání dětí
----------------	-----------------	---	----------------	---------------------

absence jednoho rodiče v domácnosti v případě jeho výkonu trestu	útrata financí za alkohol	nezájem nezletilých rodičů o své děti	nízká kvalifikace záškoláků	hladovění dětí
			následná nezaměstnanost	
			kriminalita páchaná v souvislosti s volným časem záškoláků	

Dopad uvedeného sociálně patologického jevu na obyvatele romské osady Lipany je podle respondenta C u alkoholismu:

- nedostatek financí na základní potřeby jako např. jídlo nebo hygienické potřeby.

Čtvrtá zjišťovaná oblast sociálně patologických jevů

Čtvrtá zjišťovaná oblast byla zaměřena na možnosti předcházení sociálně patologických jevů v romské osadě Lipany a obsahovala otázku č. 5: „Jak by se podle Vás dalo tomuto sociálně patologickému jevu předcházet?“

Respondenti jmenovali možnosti předcházení uvedených sociálně patologických jevů, které sami určili.

Tabulka č. 8: Možnosti předcházení uvedených sociálně patologických jevů podle respondenta A

1) kriminalita	2) alkoholismus	3) záškoláctví	4) sexuální styk u dětí pod hranicí věku 15 let
----------------	-----------------	----------------	---

změna systému poskytování sociálních dávek	neumožnění pořízení alkoholu ze sociálních dávek	vzbuzení zájmu rodičů o vzdělání jejich dětí	osobní konzultace s odborníkem (např. sexuologem nebo psychologem)
vytvoření pracovních míst			

Tabulka č. 9: Možnosti předcházení uvedených sociálně patologických jevů podle respondenta B

1) kriminalita	2) alkoholismus	3) sexuální styk u dětí pod hranicí věku 15 let	4) záškoláctví	5) zanedbávání dětí
zpřísnění režimu v nápravních zařízeních	nevedl	nevedl	Nevedl	Nevedl

Možnost předcházení uvedených sociálně patologických jevů je podle respondenta C u alkoholismu:

- motivování alkoholiků k podstoupení protialkoholní léčby.

Cílem otázky č. 5 bylo zjistit informovanost respondentů o možnostech předcházení jimi uvedených sociálně patologických jevů. Při položení této otázky jsem měl na mysli předcházení sociálně patologických jevů především na lokální úrovni, v obci Lipany. Z tabulky č. 8 a 9 je zřejmé, že tato otázka byla zřejmě respondenty pochopena obecně, jako předcházení sociálně patologických jevů v širším měřítku, což vedlo k dávání obecných odpovědí jako např. u respondenta A, nebo respondent na otázku odpovědět nedokázal jako např. respondent B.

Pátá zjišťovaná oblast sociálně patologických jevů

Pátá zjišťovaná oblast sociálně patologických jevů byla zaměřena na identifikování programu nebo služby, která na uvedený sociálně patologický jev reaguje. Respondentům

byla položena otázka č. 6: „Existuje podle Vás ve městě Lipany program nebo služba, který by Vámi uvedený sociálně patologický jev řešil?“

Tabulka č. 10: Služby reagující na uvedené sociálně patologické jevy podle respondenta A

1) kriminalita	2) alkoholismus	3) záškoláctví	4) sexuální styk u dětí pod hranicí věku 15 let
městská policie	Romské komunitní centrum Lipany	Referát terénní sociální práce	Samospráva
samospráva	Oddělení příjemce osobitných dávek		Romské komunitní centrum Lipany
Referát terénní sociální práce			Policie
Romské komunitní centrum Lipany			státní orgány

Tabulka č. 11: Služby reagující na uvedené sociálně patologické jevy podle respondenta B

1) kriminalita	2) alkoholismus	3) sexuální styk u dětí pod hranicí věku 15 let	4) záškoláctví	5) zanedbávání dětí
Romské komunitní centrum Lipany	Romské komunitní centrum Lipany	Romské komunitní centrum Lipany	Romské komunitní centrum Lipany	Romské komunitní centrum Lipany

Podle respondenta C pro alkoholismus neexistuje žádný program nebo služba, který by tento sociálně patologický jev řešil.

Důvod, proč jsou odpovědi u respondenta B všechny totožné, jak vyplývá z tabulky č. 11 zřejmě spočívá v postupu způsobu pokládání otázek. V první oblasti měl respondent určit sociálně patologické jevy, které se nachází v romské osadě Lipany. Otázka z druhé, třetí,

čtvrté, páté i šesté oblasti měla následovat vždy za uvedeným sociálně patologickým jevem a pro každý sociálně patologický jev měla být vždy zopakována. Sociálně patologický jev tedy představoval určité téma rozhovoru, v jehož rámci respondent odpovídal na všechny otázky v uvedených oblastech. Tento postup měl zajistit kontinuitu myšlenek respondenta při konverzaci nad daným sociálně patologickým jevem. U respondenta B jsem pátou oblast omylem vynechal a vrátil jsem se k ní, až když jsem položil otázky u všech ostatních oblastí. Otázku jsem tedy musel přesunout, a navíc jsem ji i změnil. Změněná otázka zněla: „Existuje podle Vás ve městě Lipany program nebo služba, který by všechny uvedené sociálně patologické jevy, o kterých jsme se bavili, řešil?“ Na tuto jednu otázku, která by však při dodržení původního schématu kladení otázek zazněla čtyřikrát, respondent B dal jen jednu odpověď.

Důvod, proč jsou odpovědi respondentů A a B a respondenta C odlišné u sociálně patologického jevu alkoholismus, jak je patrné z tabulky č. 10 a 11 a z vyjádření respondenta C, zřejmě spočívá ve skutečnosti, že respondenti A a B jsou ze stejného zařízení, kterým je Romské komunitní centrum Lipany. V Romském komunitním centru Lipany je poskytováno sociální poradenství, v jehož rámci se poradce u jednotlivých klientů může zabývat uvedeným sociálně patologickým jevem. Tento přístup je individuální, nikoliv komplexní a systematický, což podle mého názoru ve své odpovědi zohlednil respondent C.

Šestá zjišťovaná oblast sociálně patologických jevů

Šestá zjišťovaná oblast sociálně patologických jevů byla zaměřená na zmapování situace v souvislosti s uvedeným sociálně patologickým jevem za posledních pět let a obsahovala otázku č. 7: „Spatřujete v souvislosti s uvedeným sociálně patologickým jevem za posledních 5 let nějakou změnu?“

Tabulka č. 12: Změna za posledních 5 let v souvislosti s uvedeným sociálně patologickým jevem podle respondenta A

1) kriminalita	2) alkoholismus	3) záškoláctví	4) sexuální styk u dětí pod hranicí věku 15 let
respondent neuvedl	velmi mírné zlepšení	jednoznačné zlepšení především v oblasti	zlepšení především v oblasti snížení

		snížení počtu neomluvených hodin	počtu nezletilých dívek, které porodily dítě
--	--	-------------------------------------	--

Tabulka č. 13: Změna za posledních 5 let v souvislosti s uvedeným sociálně patologickým jevem podle respondenta A

1) kriminalita	2) alkoholismus	3) sexuální styk u dětí pod hranicí věku 15 let	4) záškoláctví	5) zanedbáváním dětí
mírné zlepšení s faktem, že nyní se situace opět horší	zhoršení	zlepšení především v oblasti snížení počtu nezletilých dívek, které porodily dítě	zlepšení	neurčitelné ²⁷

Podle respondenta C se změna projevila za posledních 5 let v souvislosti s alkoholismem jako zhoršení.

Sedmá zjišťovaná oblast sociálně patologických jevů

Sedmá oblast byla zaměřena na dostatečné pokrytí služeb ve městě Lipany, poskytovaných Romům v zařízeních, kde je realizována sociální práce. Tato oblast obsahovala otázku č. 8: „Funguje ve městě podle Vašeho názoru pro Romy dostatek služeb?“

Respondenti A, B i C hodnotili poskytování služeb romským obyvatelům osady Lipany jako dostatečné.

²⁷ Respondent neuvedl z důvodu malého počtu výskytů tohoto sociálně patologického jevu.

4.1.3 Shrnutí informací získaných z nestandardizovaných rozhovorů

Při shrnutí informací získaných z realizace nestandardizovaných rozhovorů jsem dospěl k těmto závěrům:

1) V romské osadě Lipany je podle názoru všech tří respondentů velkým problémem alkoholismus, který se za posledních let nevykazuje známkou změny k lepšímu, ale má opačnou tendenci tzn. že se zhoršuje.

2) Dalšími sociálně patologickými jevy, na jejichž existenci se shodli alespoň dva ze tří respondentů vyplývá, že dalšími sociálně patologickým jevy, vyskytujícími se v romské osadě Lipany jsou:

- kriminalita,
- záškoláctví
- a předčasný sexuální život nezletilých.

3) Sociálně patologické jevy záškoláctví a sexuální styk u dětí pod hranicí věku 15 let, podle názoru respondentů, vykazují za posledních 5 let zlepšení.²⁸

4) Podle názoru respondentů je v oblasti sociální práce dostatek služeb, které jsou poskytovány obyvatelům romské osady Lipany. Jedná se o zařízení: Romské komunitní centrum Lipany, Městský úřad Lipany, Spojená škola Lipany a Mateřská škola kapitána Nálepky, které se v rámci svých aktivit věnují prevenci sociálně patologických jevů.

4.2 Případové studie

Výzkumného šetření doplňuji o případy osob nebo rodin, které jsem získal od respondentů v souvislosti s výskytem sociálně patologických jevů, které byly respondenty uvedeny v rámci nestandardizovaných rozhovorů.

²⁸ Toto zlepšení může souviset se zahájením činnosti Referátu terénní sociální práce, který funguje od roku 2004 a obě dvě oblasti má ve své kompetenci a také změnou zákona č. 235/1998 sb. o příspěvku při narození dítěte, o příspěvku rodičům, která nově obsahuje příplatek k příspěvku na péči o dítě.

4.2.1 Chlapec S

Chlapec S, 16 let, docházel do zařízení Romské komunitní centrum Lipany, kde si všimli jeho talentu pro hudbu a pořídili mu klávesy. Tyto klávesy v hodnotě 18 000 slovenských korun měl k dispozici i mimo budovu centra a byly mu půjčovány domů. Chlapec S se v noci vloupal do zařízení, klávesy odcizil a následně je zpeněžil a učinil tak i s poškozenými zámky a vylomenými dveřmi škodu v hodnotě 20 000 slovenských korun. Když byl chlapec S vypátrán, vyšlo najevo, že spolu s dalšími dvěma kamarády z romské osady už spáchal několik trestných činů, především v podobě krádeží, v celkové výši půl miliónu slovenských korun. Pro tyto činy, včetně krádeže kláves, byl vyšetřován na svobodě. Po spáchání dalšího trestného činu byl vzat do vyšetřovací vazby a byla vypsána kauce v hodnotě 50 000 slovenských korun. Obyvatelé romské osady na chlapce S uspořádali úspěšnou sbírku a chlapec S byl na kauci propuštěn.

4.2.2 Dívka E

Dívka E pochází z početné rodiny a má deset sourozenců. Začala se scházet s o dva roky starším chlapcem, který žije v romské osadě Lipany. Jejich vztah měl i intimní charakter, protože dívka otěhotněla. Svě první dítě porodila ve čtrnácti letech. Do rodného listu dítěte neuvedla jméno otce dítěte, protože otec už byl soudně trestaný. Jejich vztah neskončil a pokračoval. Dívka E pak opět otěhotněla a porodila druhé dítě v šestnácti letech.

4.2.3 Rodina pana X a paní Y

Rodina pana X a paní Y žije v romské osadě Lipany. Pan X je alkoholik a většinu příjmů rodiny plynoucí ze sociálních dávek utrácí za alkohol především za levné víno. Pan X se příjem rodiny nesnaží zvýšit, není zaměstnaný a nedochází ani na aktivační práce. Na aktivační práce chodí jen paní Y. Dům pana X a paní Y se skládá v podstatě z jedné místnosti, která je neudržovaná a její stěny jsou od sazí černé. Zařízení této místnosti je skromné, jedna postel, pec, stůl a televize. Pan X a paní Y mají tři děti. Nejmladší dítě chodí do mateřské školy, i když nepravidelně. Starší dcera a syn navštěvují Spojenou školu Lipany a není u nich prokázáno záškoláctví.

4.3 Shrnutí jednotlivých případových studií

U všech tří popsaných případů se jedná o obyvatele romské osady Lipany. U všech tří popsaných případů se také prokázal výskyt sociálně patologického jevu.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se věnoval problematice sociálně patologických jevů v romské osadě Lipany a možností jejich řešení. V teoretické části mé práce jsem definoval některé důležité termíny a popsal jsem jednotlivé sociálně patologické jevy, které jsem uvedl do širších souvislostí. V dalších částech mé práce jsem uvedl romskou osadu Lipany do historického, demografického a geografického kontextu a popsal jsem sociální služby a zařízení, které jsou v souvislosti se sociální prací nabízeny obyvatelům romské osady Lipany. V praktické části mé práce jsem popsal výzkumné šetření realizované prostřednictvím nestandardizovaných rozhovorů a doplněné o tři případové studie.

Cílem mé práce bylo zjistit, jaké sociálně patologické jevy se v romské osadě Lipany vyskytují, a popsat program nebo sociální službu, která se sociálně patologickým jevům v romské osadě Lipany věnuje. Na základě realizace nestandardizovaných rozhovorů a zjištěných informací mohu konstatovat, že nejvýraznějším problémem v oblasti sociálně patologických jevů je alkoholismus. Za další sociálně patologické jevy v romské osadě Lipany byly respondenty nestandardizovaných rozhovorů shledány kriminalita, záškoláctví a předčasný sexuální život nezletilých. Podle názoru respondentů je v městě Lipany dostatek služeb poskytujících sociální služby, které mají postačující kapacity na řešení jimi označených sociálně patologických jevů. Jedná se o Romské komunitní centrum, Spojenou školu Lipany, Referát terénní sociální práce a Mateřskou školu kapitána Nálepky. Cíl mé bakalářské byl splněn.

Informace shromážděné v celé bakalářské práci mohou posloužit k realizaci detailnějšího výzkumného šetření v této lokalitě.

5 Seznam literatury a pramenů

Amrózová, A., Labáth, V., Smik, J., Štúrová, J. (2001). *Studijní texty. 19. svazek*. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ.

Arcidiecézna charita Košice (datum neuvedeno): RKC Lipany [on-line]. Dostupné 19. 3. 2011 (<http://www.charita-ke.sk/romske-komunitne-centra.php>)

Bártlová, S. (1998) *Sociální patologie*. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví v Brně.

Benes, M. (2006). Kriminální chování socializace: korelace nebo nahodilá vazba?. In Večerka, K. (Ed.), *Mládež a sociální patologie Sborník příspěvků ze semináře sekce sociální patologie MČSS Bystřice pod Hostýnem 5.-7. dubna 2006* (s. 9-16). Praha: Masarykova česká sociologická společnost sekce sociální patologie.

Davidová, E. (2004). *Romano Drom Cesty Romů 1945-1990*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Disman, M. (2008). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Nakladatelství Karolinum.

Elliot, M. (1997). *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál.

Fisher, S. Škoda, J., (2009). *Sociální patologie Analýzy příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing.

Gjuričová, J. (2007) Sociální aspekt trestné činnosti dětí a mladistvých. In Večerka, K. (Ed.), *Společenské podmínky vzniku sociálních deviací Sborník příspěvků ze semináře sekce sociální patologie Kašperské Hory 5.-7. dubna 2006* (s. 45-51). Praha: Masarykova česká sociologická společnost sekce sociální patologie.

Google maps (datum neuvedeno): (název článku neuveden) [on-line]. Dostupné 19. 3. 2011 <http://maps.google.cz/maps?hl=cs&tab=wl>)

Hardoň, A. (datum neuvedeno): 1967 [on-line]. Dostupné 19. 3. 2011 z <http://www.lipany.sk/kronika/>

Jedlička, R. (2004) *Děti a mládež v obtížných životních situacích Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis.

Jurová, A. (2008). Historický vývoj romských osád na Slovensku a problematika vlastnických vztahov k pode. In Jakoubek, M., Hirt, T. (Eds.), *Rómské osady na východnom Slovensku z hľadiska tepenného antropologického výskumu 1999-2005 Zborník vybraných výsledkov projektu Monitoring situácie rómskych osad na Slovensku 1999-2005*.(s.131 - 176). Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti-Open society foundation.

Kajanová A., Urban, D., Davidová, E., Elichová, M. (2009). *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami Etnické, marginální a rizikové skupiny*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích Zdravotně sociální fakulta.

Komenda, A. (1999). *Sociální deviace Historická východiska a základní teoretické přístupy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Krejčířová, O., Skopalová, J. (2007). *Deviace a sociální patologie-vybrané jevy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Krejčířová, O. a kol. (2007). *Sborník prevence sociálně patologických jevů jako významný fenomén poradenské činnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Křištof, R. (2006) Způsoby obživy v romských populacích související s trestnou činností (známé na území České republiky a Slovenska). In Hirt, T., Jakoubek, M., (Eds.), „*Romové“ v osidlech sociálního vyloučení*. (s. 156-164). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s. r.o.

Kyriacou, C. (2005). *Řešení výchovných problémů ve škole*. Portál: Praha.

Langer, S. (1994). *Mládež problémová Její typy a možnosti uplatnění Diagnostické, výchovné a profesiografické modely*. Hradec Králové: Nakladatelství Kotva.

Liégois, J. (1997). *Romovia, Cigáni, kočovníci*. Bratislava: Informačne a dokumentačne stredisko o Rade Európy.

Mareš, P. (2003). Romové: sociální exkluze a inkluze. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2003/4, s.65-75.

Matoušek, O., (1998). *Mládež a delikvence*. Portál: Praha.

Matoušek O. (2003). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.

Město Lipany (2006): Referát terénní sociální práce [on-line]. Dostupné 19. 3. 2011 <http://www.lipany.sk/msu-referat-socialnych-veci/>

MŠ Kpt. Nálepku – Lipany (2010): Historie a současnost [on-line]. Dostupné 7. 4. 2011 z <http://www.msnalepka.sk/o-kolke/historia-a-suastnos>

MŠ Kpt. Nálepku – Lipany (2010): Vlastní cíle a poslání výchovy a vzdělávání [on-line]. Dostupné 7. 4. 2011 z <http://www.msnalepka.sk/o-kolke/vlastne-ciele-a-poslanie-vychovy>

Pekárek, P., Kalibová, K., Šotolová, E., Kadeřábková, J., Frištenská, H. (1997). *Romové – reflexe problému (Soubor textů k romském problematice)*. Praha: SOFIS.

Pilař, J. (2007). Strategie primární prevence ve školství. In Truhlářová, Z., Smutek, M. (Eds.), *Společenské podmínky sociálních deviací Sborník příspěvků ze semináře sekce sociální patologie MČSS Kašperské Hory 18.-20. Dubna 2007*. (s. 52-58). Praha: Masarykova česká sociologická společnost sekce sociální patologie.

Skopalová, J. (2000). *Texty k otevřenému a distančnímu vzdělávání Vybrané kapitoly ze sociálních deviací*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Spojená škola Lipany (datum neuveden): Praktická škola [on-line]. Dostupné 19. 3. 2011 <http://www.szslipany.edu.sk/ps.html>

Spojená škola Lipany (datum neuveden): Spojená škola [on-line]. Dostupné 19. 3. 2011 <http://www.szslipany.edu.sk/szs.html>

Šimíková, I., Navrátil, P. (2003). Komunitní sociální práce jako nástroj boje proti sociálnímu vyloučení: příklad „Strategie sociální inkluze Romů v Brně“. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2003/4, s.76-104.

Šimíková, I., Navrátil, P., Winkler, J. (2004). *Hodnocení programů zaměřených na snižování rizika sociálního vyloučení evaluace programů*. VÚSP Praha: Výzkumné centrum Brno.

Šišková, T. (2001). *Menšiny a migranti v ČR*. Praha: Portál.

Toušek L. (2008). Sociální vyloučení. In Jakoubek, M., Hirt, T. (Eds.), *Rómské osady na východnom Slovensku z hľadiska tepenného antropologického výskumu 1999-2005 Zborník vybraných výsledkov projektu Monitoring situácie rómskych osad na Slovensku 1999-2005*. (s. 697-698). Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti-Open society foundation.

Vaňura, J. (2008). Rómské osady v historické perspektíve Stručné dějiny usazování Romů na Slovensku a vznik a vývoj východoslovenských rómských osad. In Jakoubek, M., Hirt, T. (Eds.), *Rómské osady na východnom Slovensku z hľadiska tepenného antropologického výskumu 1999-2005 Zborník vybraných výsledkov projektu Monitoring situácie rómskych osad na Slovensku 1999-2005*.(s.103-130). Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti-Open society foundation.

Vykopalová, H. (2001) *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Weiss, P., Urbánek, V., Procházka, I. (1997) Zahajování pohlavního života. In Horáková, Z. (Ed.), *SEXUÁLNÍ VÝCHOVA NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH Sborník referátů z 2. Celostátní konference konané 16. února 1998*. (s. 21 – 26). Hradec Králové: Gaudeamus.

Zášková, H. (1998) *Sociální deviance dětí a mládeže*. Ostrava: Ostravská fakulta Ostrava.

Autor neveden. (1999). *Romové v České republice (1945-1998)*. Praha: Socioklub.